

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

РОЗГЛЯД СПРАВ У ПОРЯДКУ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Студентки 2 курсу, 8 мз групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації
«Цивільне право і процес»

Грицай Яни Сергіївни

Науковий керівник
кандидат юридичних наук,
професор

Фурса Євген Іванович

Гарант освітньої програми
доктор юридичних наук

Примак Володимир
Дмитрович

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правові засади інституту спрощеного провадження у цивільному процесі	6
1.1. Поняття, юридична природа та особливості спрощеного провадження як способу захисту особою прав та законних інтересів.....	6
1.2. Порівняльно-правовий аналіз спрощеного провадження за законодавством зарубіжних держав.....	15
РОЗДІЛ 2. Процесуально-правові аспекти розгляду справ у порядку спрощеного провадження	22
2.1. Підстави застосування спрощеного провадження у цивільному судочинстві.....	22
2.2. Процесуальний порядок розгляду справ у порядку спрощеного провадження.....	29
2.3. Суб'єкти та їх процесуальний статус при застосуванні правил спрощеного провадження.....	35
2.4. Особливості перегляду рішень, ухвалених в порядку спрощеного провадження.....	42
2.5. Перспективи удосконалення розгляду справ у порядку спрощеного провадження в контексті реформування цивільних процесуальних правовідносин.....	49
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми. Процеси глобалізації, які для України обумовлені, передусім, євроінтеграційним вектором розвитку, продукують у державотворчій політиці нові правові категорії та явища. Побудова демократичної, правової та соціальної держави неможлива без проведення судової реформи, яка передбачає якісне оновлення системи правосуддя та запровадження міжнародних й європейських правових стандартів забезпечення права людини на судовий захист.

Визначальним результатом трансформаційних процесів у сфері судової влади стало запровадження в українську правову практику процедури розгляду справ у порядку спрощеного провадження, як механізму дієвого захисту прав, свобод та інтересів особи. Концептуальне положення, яке визначає сутність та призначення спрощеного провадження, полягає у оптимізації цивільного судочинства на засадах оперативності, найбільш сприятливої доступності, процесуальної економії часу та витрат сторін з одночасним забезпеченням справедливого, неупередженого та ефективного здійснення правосуддя.

Однак, сучасний стан практики застосування судами інституту спрощеного позовного провадження засвідчує необхідність його теоретико-правового обґрунтування, оскільки суди стикаються із ситуаціями неоднозначного тлумачення норм, які регламентують розгляд справи за правилами спрощеного провадження.

Незважаючи на актуальність вивчення юридичної природи спрощеного позовного провадження, у науці цивільного процесуального права відсутнє комплексне дослідження цього виду провадження, а питання, присвячені особливостям розгляду справи за правилами спрощеного провадження, фрагментарно розглядалися у публікаціях таких вчених, як: Г.М. Ахмач, І.А. Безклубий, Т.В. Боднар, В.І. Борисова, С. В. Васильєв, О.В. Дзера, О. Ю. Зуб, І. О. Ізарова, О. В. Колісник, В. В. Комаров, С. О. Короед, С. О. Кравцов, Р.А. Майданик, О.П. Печений, Ю. І. Полюк, Ю.Д. Притика, Н. Ю. Сакара, І. В. Спасибо-Фатєєва, О.С. Ткачук, О. І. Угриновська, С. Я. Фурса, Є.І. Фурса, О. В. Циркуненко, Л. А. Швецова, В.Л. Яроцький та ін.

Метою дослідження є встановлення особливостей розгляду цивільних справ за правилами спрощеного позовного провадження.

Для досягнення зазначеної мети були окреслені такі **завдання**:

- визначити поняття, юридичну природу спрощеного провадження та окреслити його особливості;
- провести порівняльно-правовий аналіз спрощеного провадження за законодавством зарубіжних країн;
- проаналізувати підстави застосування спрощеного провадження у цивільному судочинстві
- проаналізувати процесуальний порядок розгляду справ за правилами спрощеного провадження;
- охарактеризувати особливості процесуального статусу суб'єктів при застосуванні правил спрощеного провадження;
- визначити перспективи удосконалення розгляду справ у порядку спрощеного провадження в контексті реформування цивільних процесуальних правовідносин.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають при реалізації правових норм, що регулюють розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження.

Предмет дослідження становить розгляд справ за правилами спрощеного провадження.

Методи дослідження. Методологію даної роботи склали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, що ґрунтуються на діалектиці та системно-функціональному підході. Серед загальнонаукових методів було застосовано методи аналізу та синтезу, за допомогою яких виокремлено загальні ознаки спрощеного провадження; методи індукції та дедукції використовувалися при формуванні понятійно-категоріального апарату за предметом дослідження; порівняльний метод - для аналізу спрощеного провадження за вітчизняним та зарубіжним законодавством. Метод узагальнення сприяв підсумовуванню одержаних результатів і на основі цього обґрунтуванню висновків і пропозицій. У

процесі дослідження використовувались такі спеціально-юридичні методи: формально-юридичний - для комплексної характеристики правового регулювання процесуально-правових аспектів розгляду справ у порядку спрощеного провадження.

Наукова новизна даної роботи полягає у тому, що у роботі комплексно проаналізовано теоретико-правові та процесуально-правові аспекти розгляду справ у порядку спрощеного провадження, висунуто низку наукових та практично-прикладних положень, а також пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинного цивільного процесуального законодавства.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у науково-дослідній сфері – положення та висновки роботи можуть бути основою для подальшої розробки даної проблеми; у навчальному процесі – при підготовці лекційних і проведенні семінарських занять. Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у такій публікації: Грицай Я.С. Вступ у спрощене провадження третіх осіб із самостійними вимогами. Правове забезпечення підприємницької діяльності: зб. наук. ст. студ./відп. ред. О.О. Бакалінська, В.Д. Примака, Ю.В. Тищенко. Київ.нац.торг.екон. ун-т, 2019. Ч.2. С. 70-76.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Поняття, юридична природа та особливості спрощеного провадження як способу захисту особою прав та законних інтересів

Сучасні зміни в парадигмі суспільного розвитку зумовили нове бачення феномену права та ролі держави. Ці перетворення супроводжуються законодавчими реформами, які торкнулися й цивільного процесу, адже кожна легітимна влада прагне забезпечити найбільш ефективний порядок здійснення правосуддя задля вирішення спорів між громадянами цієї держави, забезпечення нормального функціонування судової влади [37, с. 33].

Так, Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-III, було введено інститут спрощеного позовного провадження [9], що свідчить про невинний рух України на шляху запровадження справді європейських стандартів правосуддя [38, с. 18].

У вітчизняній науці проблематика спрощених проваджень зводилась, як правило, до дослідження наказного провадження як спрощеного виду цивільного судочинства, іноді – до заочного розгляду, що не є правильним. При цьому до цих пір не були встановлені підходи до розуміння сутності і природи спрощеного провадження, та його співвідношення із загальною позовною формою захисту цивільних прав, свобод та інтересів тощо [47, с. 186].

В Рекомендації R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981 р., Комітет міністрів звернув увагу на те, що судочинство часто має настільки складний характер, є

довгим та дорогим, що приватні особи, особливо, які знаходяться в економічно несприятливих умовах, зазнають складнощів при здійсненні своїх прав. Отже, Комітет міністрів рекомендував державам-членам спростити, прискорити та здешевити судовий розгляд справи при одночасному дотриманні належного порядку відправлення правосуддя. Так, у п. 8 йдеться про важливість прийняття всіх можливих заходів по максимальному скороченню строків винесення рішень шляхом скасування застарілих та таких, що не мають практичного значення процедур [3].

Заклик держав до спрощення цивільного процесу, забезпечення його гнучкості та оперативності з одночасним збереженням гарантій, наданих учасникам процесу традиційними процесуальними нормами, і високого рівня правосуддя, який вимагається в демократичному суспільстві передбачається і у Рекомендації № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя від 28.02.1984 р. [4].

Пропозиції запровадження у національні правопорядки процедур спрощеного провадження містяться також у Рекомендації № R (86) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах від 16.09.1986 р. [5].

Отже, аналізуючи фундаментальні принципи, які закладені в основу вищенаведених рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи, можна зробити висновок про те, що виникнення у національному правопорядку України такої процедури цивільного судочинства як спрощене провадження пов'язане із:

- 1) забезпеченням ефективного розгляду цивільної справи про порушення, невизнання або оспорювання прав людини й громадянина з одночасною процесуальною економією судових витрат для сторін;
- 2) необхідністю зменшення навантаження на суддів;
- 3) забезпеченням принципу справедливості у цивільному процесі, коли процесуальний порядок розгляду справи (сукупність процесуальних дій, затрата часу, матеріальних витрат та інші обставини) залежатимуть від специфіки справи,

її складності та можливості вирішення її при застосуванні оптимальних строків та мінімізації деяких процесуальних дій. Тобто мається на увазі, що впровадження спрощених процедур у цивільному судочинстві дозволить суддям сфокусувати більшу увагу на складних справах, які розглядають у порядку загального позовного провадження та які вимагають більше часу, наприклад, для отримання доказів, опитування свідків, проведення експертиз, залучення інших учасників процесу, за рахунок економії часу під час вирішення малозначних справ, де невелика ціна позову, відсутня необхідність у використанні додаткових процесуальних гарантій та можливостей тощо.

Варто зазначити, що динаміка розвитку суспільних відносин в Україні, їх трансформація, наповнення новим змістом вимагає належного реагування держави під час законодавчої регламентації захисту прав, свобод та інтересів, які виникають у галузі зазначених відносин. Отже, впровадження у законодавчу та правозастосовну практику інституту спрощеного провадження є нагальною потребою сьогодення, що відповідає провідним європейським стандартам та тенденціям.

Досить виваженою є думка, Ю. Ю. Грибанова, який наголошує, що існування однієї, складної й розгорнутої правової процедури для розгляду і вирішення більшості цивільних справ є не що інше, як ігнорування наявних об'єктивних особливостей останніх, які не можуть не впливати на порядок захисту цивільних прав і видозмінювати його. Адже прагнення вирішувати всі справи за однаковою процедурою без урахування їх специфічних особливостей здатне ввести дисфункцію між кінцевою метою судочинства та методами її досягнення [33, с. 190].

Саме тому Рекомендація № R (2004) 6 Комітет міністрів Ради Європи державам-членам щодо вдосконалення національних засобів правового захисту від 12.05.2004 р. закликає держави пересвідчуватися у тому, що існують національні засоби правового захисту для кожного, хто звертається з оскарженням порушень Конвенції, і в тому, що ці засоби є ефективними, для того,

щоб привести до вирішення скарги по суті і забезпечити належне відшкодування за будь-яке виявлене порушення [2].

Квінтесенцією кожного правового явища та кожної правової категорії є з'ясування його онтологічної сутності, яке відбиває його аксіологічну роль у державі та суспільстві. Таким чином, слід проаналізувати юридичну дефініцію спрощеного провадження, виділивши його суттєві ознаки, що визначають специфіку його юридичної природи поряд із іншими процедурами у цивільному процесі [64, с. 193].

Відносно недовге існування у науковій доктрині, а тим паче у практиці застосування цивільного процесуального законодавства, процедури спрощеного провадження, обумовлює ситуацію, при якій науково-теоретичне обґрунтування інституту спрощених проваджень у цивільному процесі є малодослідженим і ці питання розглядалися лише фрагментарно у наукових публікаціях. На нашу думку, варто було б спочатку широко обговорити пропозицію введення такої процедури з професійною спільнотою, зокрема, з науковцями і лише потім запроваджувати.

При цьому, аналіз юридичної наукової літератури з цивільного процесуального права дозволяє виявити тенденції теоретичного обґрунтування необхідності запровадження інституту спрощеного провадження задовго до прийняття відповідних змін у ЦПК України.

Так, у 2012 р. С.О. Короед у своїй статті зазначив, що «необхідність запровадження спрощеного порядку судового розгляду цивільних справ зумовлюється процесуальною економією, скороченням часу розгляду «безспірних» або незначних за розміром вимог справ. При цьому має йтися не про запровадження нових проваджень чи видів цивільного судочинства, а саме про прийняття правових норм, які регламентуватимуть особливості застосування правил позовного провадження цивільного процесу до окремих категорій цивільних справ, які визначатимуться в кожному конкретному випадку з урахуванням критеріїв складності справи та характеру спору» [42, с. 347-348].

Юридичне визначення спрощеного провадження запропонував О. Ю. Зуб, на думку якого під спрощеним провадженням слід розуміти специфічну, додаткову форму розгляду й вирішення цивільних справ, яка характеризується усіченим складом процесуальних правил у порівнянні із загальним порядком розгляду цивільних справ та закінчується постановленням особливого судового рішення [36, с. 68].

Із вищенаведеного визначення випливає, що спрощене провадження є нічим іншим, як додатковою формою звичайного позовного провадження, що має певні елементи автономності. Проте, на нашу думку, до такого висновку О.Ю. Зуба слід поставитись доволі критично, з огляду на, зокрема, аналіз ЦПК України. Так, відповідно до ч. 2 ст. 19 ЦПК України спрощене провадження на рівні із наказним та позовним є окремими самостійними способами здійснення цивільного судочинства.

Водночас, в контексті зазначеного, Н. Ю. Сакарою теж вказує, що спрощене позовне провадження не має статусу самостійного провадження. Воно є наслідком диверсифікації цивільної процесуальної форми позовного провадження шляхом виключення з неї окремих судових процедур та процесуальних дій, а також закріплення факультативного характеру для деяких з них. Його не можна розглядати як субсидіарний порівняно з загальним позовним провадженням порядок, оскільки, незважаючи на те, що сторони можуть висловлювати свої міркування щодо його застосування, однак, остаточне рішення щодо процедури, в межах якої буде здійснюватися розгляд, приймає суд [54, с. 162].

Протилежну думку висловлю І. О. Ізарова, яка впевнена, що не суд, а закон і воля сторін повинні бути рушійною силою під час реалізації принципу пропорційності цивільного судочинства, який повинен системно застосовуватися разом з принципами диспозитивності та змагальності цивільного судочинства. Наділення суду повноваженнями з визначення порядку здійснення провадження у справі посягає на принцип диспозитивності та право заявника обрати процедуру захисту своїх прав. Спрощена процедура розгляду справ має бути дієвою альтернативою для загального порядку їх вирішення, але обрати її для захисту має

саме заявник, а не суд [39, с. 216]. При цьому, на нашу думку, твердження І.О. Ізарової про суб'єкта вибору провадження для захисту права не зовсім є коректним, оскільки саме суд повинен бути наділеним цим правом. Більше того, така позиція суперечить принципу змагальності цивільного судочинства.

Найбільш вдалим вважаємо визначення запропоноване О. С. Ткачук, який досліджуючи структурно-функціональний аспект реалізації судової влади у цивільному процесі, розкриває спрощене провадження через сукупність ознак. Так, на його переконання, спрощене провадження – це таке провадження і процедура, яка, маючи деривативний характер стосовно позовної форми захисту, характеризується апроксимацією цивільної процесуальної форми, обмеженою або специфічною дією принципів цивільного судочинства, що призводить до пришвидшення судового розгляду та більшої доступності порівняно з ординарним порядком розгляду справ [59, с. 155].

Однак, варто звернути увагу на те, що одним із аспектів є те, що автор розглядає інститут спрощених проваджень в контексті диверсифікації цивільної процесуальної форми за рахунок виокремлення додаткових проваджень і процедур, що полягає у введенні поряд із звичайною, ординарною формою захисту цивільних прав інших, самостійних спрощених проваджень та порядків для певних категорій справ, які позбавлені зайвих формальностей та не містять окремих елементів процесуальної форми, характерних звичайному порядку захисту [59, с. 144].

Дійсно, такий погляд був домінуючим у доктрині цивільного процесуального права довгий час. Проте, реформа цивільного судочинства у 2017 р. визначила юридичну природу спрощеного провадження, яке на сьогодні недоцільно розглядати крізь призму наказного провадження чи іншої аналогічної процедури.

Як вже було зазначено, у ст. 19 ЦПК України прямо виокремлюється три види проваджень: наказне, позовне та окреме, де спрощене провадження є підвидом позовного провадження [8].

Водночас, аналіз ЦПК України дозволяє дійти до висновку, що законодавець й досі непослідовно підходить до випадків використання процедури спрощеного провадження та її співвідношення з іншими видами проваджень. Фактично йдеться про ст. 161 ЦПК України, яка визначає підстави видачі судового наказу у межах наказного провадження. В той же час, у ч. 2 цієї статті встановлено альтернативу для позивача звернутися за цими вимогами до суду або в наказному, або в спрощеному позовному провадженні на свій вибір [8], що нівелює засади розгляду справ у порядку спрощеного провадження.

З цього приводу слушним є зауваження В. І. Бобрика про те, що «не можна визнати вдалим підхід законодавця до альтернативи вирішення одних і тих же справ у наказному провадженні або спрощеному позовному провадженні. Це пов'язано з тим, що справи, які розглядаються в наказному провадженні є безспірними, тоді як в основі справ, що розглядаються за правилами позовного провадження, завжди є спори. В справах спрощеного провадження – малозначні спори» [29, с. 98].

Далі вважаємо за необхідне зупинитися на з'ясуванні юридичних ознак спрощених проваджень, які відбивають його роль у системі цивільного процесу.

Передусім, оскільки, цей інститут є новелою цивільного процесуального права, то у юридичній науці відсутні достатні доктринальні напрацювання з цього питання, а у тих публікаціях, які зроблені після прийняття нової редакції ЦПК України, характеристики спрощеного провадження переважно спираються на пануючі у цивільній процесуальній науці праці щодо спрощення цивільного провадження у широкому сенсі.

Так, О. Ю. Зуб виокремлює дві групи ознак, які відображають природу спрощених проваджень: генетичні та онтологічні. До першої групи автор відносить такі: 1) спрощене провадження – наслідок диференціації цивільної процесуальної форми; 2) спрощене провадження – модифікація позовного провадження (похідний характер). Друга група ознак визначає місце в системі проваджень та внутрішню структуру спрощених проваджень – структурні ознаки: 1) додатковість спрощеного провадження до позовної форми захисту

суб'єктивного цивільного права; 2) специфічність цивільної процесуальної форми, в рамках якої реалізуються спрощені процедури; 3) добровільність застосування; 4) особлива система гарантій процесуальних прав зацікавлених суб'єктів. При цьому така система гарантій не може бути меншою, ніж у загальному порядку [36, с. 65-67].

З більшістю наведених ознак, які визначають юридичну природу спрощених проваджень слід погодитися, але деякі з них викликають заперечення. Наприклад, йдеться про таку ознаку як добровільність застосування. Добровільність у цивільному процесі є втіленням принципу диспозитивності, який означає розгляд судом справи виключно за зверненням особи, яка вважає, що її права порушено, або вони не визнані, або оспорується. Водночас, аналізуючи законодавчі норми ЦПК України про спрощене провадження бачимо перелік справ, які розглядаються виключно у порядку спрощеного провадження (ч.1 ст. 274 ЦПК України), а також повноваження суду вирішувати питання про розгляд справ у спрощеному провадженні за наявності обставини, яка визначає недоцільність розгляду цієї справи у загальному позовному порядку.

Крім того, спрощений порядок розгляду цивільних справ слід відрізнити від спрощених проваджень у цивільному процесі, як-то наказне та окреме провадження. Йдеться про різні механізми застосування цивільного процесуального законодавства.

Досить слушною є позиція О. Ткачука, який погоджується з тими науковцями, які розмежовують спрощення процесу як прагнення законодавця і як результат, тобто спрощене провадження. Діяльність законодавця щодо спрощення приводить як до появи власне спрощених проваджень, так і до того, що в регламентації процедур на певних етапах судочинства відбувається їх спрощення. Крім того, цей процес може проявлятися в тому, що під цим стягом відбувається вдосконалення ординарного процесу, причому таке спрощення не є диференціацією [60, с. 47].

Можна погодитися із О. Угриновською та Г. Гембарою, які пропонують спеціальні ознаки, які відрізняють спрощене позовне провадження від загального,

а саме: 1) скорочені строки розгляду; 2) відсутність стадії підготовчого провадження; 3) розгляд справи, за загальним правилом, у порядку письмового провадження, тобто без повідомлення (виклику) сторін; 4) відсутність судових дебатів; 5) неможливість розгляду зустрічного позову; 6) обмежена можливість касаційного оскарження справ, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження [63, с. 87]. Такі ознаки відбивають процесуальні особливості розгляду справ у порядку спрощеного провадження шляхом мінімізації судових витрат та затрати часу, а також обмеженого застосування деяких процесуальних дій, які в даній справі не мають значення для справи й застосування яких затягувало б процес досягнення мети цивільного судочинства. Однак, на нашу думку, з юридичної точки зору не зовсім вірно вести мову про встановлення ознак відмежування спрощеного позовного провадження від загального, оскільки як впливає із аналізу положень ЦПК України, спрощене провадження є підвидом позовного, а тому доцільніше вести мову про специфіку цього провадження, а не його відмінність від загального порядку розгляду справи.

Крім того, у науці обґрунтовуються такі напрями спрощення судових процедур, як удосконалення цивільного судочинства шляхом оптимізації етапів, строків судового провадження у цивільних справах, порядку залучення учасників цивільного процесу до розгляду конкретної справи та зменшення кількості процесуальних дій у межах такого розгляду, а також спрощені судові процедури як форму цивільного судового процесу, яка характеризується визначенням ЦПК України особливим порядком розгляду цивільних справ та прийняття по них рішення [61, с. 21].

Таким чином, можна підсумувати, що запровадження нового спрощеного порядку розгляду цивільних справ є важливим кроком до імплементації провідних світових та європейських стандартів у сфері забезпечення ефективного та справедливого цивільного судочинства. Особливістю вказаного порядку розгляду справ є суттєве зменшення часових та матеріальних витрат сторін, скорочення завантаження суддів, забезпечення прискореного захисту прав та інтересів людини й громадянина.

1.2. Порівняльно-правовий аналіз спрощеного провадження за законодавством зарубіжних держав

Глобалізаційні процеси, які характерні для сучасного етапу розвитку української державності та які для нашої держави пов'язані, передусім, з обраним євроінтеграційним вектором розвитку, продукують необхідність якісного оновлення багатьох сфер суспільного та державного життя країни. Саме тому в Україні проводиться реформа судової системи та модернізуються визначальні засади цивільного судочинства з тим, щоб ефективно захистити права та інтереси громадянина.

Безумовно, кожна держава світу з огляду на особливості правових систем, є унікальною, а це означає, що вона йде власним шляхом розвитку, переживаючи власний досвід трансформації суспільних відносин й кінцеві наслідки таких реформ. Україна, підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, зобов'язалася імплементувати у національне законодавство європейські цінності, які відображені у законодавстві ЄС та практиці його застосування. Саме тому, теоретико-правове дослідження накопиченого зарубіжного досвіду для України є актуальним, адже аналіз методів захисту прав людини й процедур розгляду цивільних справ допоможе втілити у національну практику найкращі правові механізми та уникнути помилок, яких допускалися держави на шляху удосконалення цивільного судочинства.

Наднаціональними актами ЄС вперше введені уніфіковані правила розгляду в спрощеному порядку спорів в рамках національних судів. Досвід ЄС демонструє, що уніфікація в галузі процесуального права охоплює саме спрощене судочинство, що визначається найбільшим розповсюдженням правових конфліктів, які підпадають під сферу його дії, а також простотою уніфікації, що викликана високим ступенем одноманітності регулювання [45, с. 8].

Так, у країнах ЄС досить поширеною є процедура розгляду малозначних спорів. Загальними особливостями цього порядку розгляду справи є такі:

- 1) розглядаються виключно справи з іноземним елементом, тобто справи в яких

одна із сторін не є державою-членом ЄС; 2) ціна позову в таких справах має бути не більшою 2000 євро; 3) позови можуть містити як грошові вимоги, так і бути в натуральній формі; 4) такі справи можуть мати як спірний характер, так і безспірний, в тому числі якщо немає заперечень відповідача; 5) не вимагається обов'язкова участь представника сторони або її захисника (однак і не забороняється); 6) цей вид провадження спрямований на швидкий, легкий та найменш затратний процес розгляду справи; 7) розгляд справ на загальноєвропейському рівні не замінює національної процедури, тобто сторона процесу може скористатися правом на спрощений порядок розгляду справи як у національному, так і європейському суді [7]. При цьому, визначальною особливістю є те, що розгляд таких справ є переважно письмовою процедурою, і лише тоді, коли неможливо відправити правосуддя на підставі лише письмових доказів, або якщо суд трибуналу надав згоду на усне слухання за вимогою сторони, дозволяється усний розгляд справи.

В той же час, цивільне процесуальне законодавство кожної держави-члена ЄС деталізує перелік спорів, які можуть бути розглянуті як малозначні. Наприклад, у Швеції – це будь-які цивільні спори, крім тих, що виникають із сімейних правовідносин; у Польщі – спори, що виникають із договірного права, щодо захисту прав споживачів, спори щодо орендної плати за житло; за законодавством Австрії в порядку спрощеного провадження розглядаються фінансові та трудові спори, а також ті, що виникають щодо права соціального забезпечення населення [70]. У Німеччині деякі категорії справ (в силу їх нескладності) передані в ведення суду незалежно від ціни позову. До таких справ належать: (1) справи по вимогам, що випливають з відносин найму жилого приміщення; (2) справи за вимогами, що випливають з договорів перевезення; (3) спори з відшкодування шкоди, заподіяної дикими тваринами; (4) справи за вимогами, що випливають з поступки земельної ділянки у зв'язку з існуючим договором ренти; (5) справи у порядку викличного провадження; (6) деякі сімейні справи; (7) справи наказного провадження [31, с. 226].

Також існує два способи розгляду таких позовів, що використовуються різними правовими системами. Перший має на увазі створення спеціальної інстанції – відповідних судів, компетентних розглядати дані справи. Наприклад, у сучасній Німеччині – амтсгеріхт, у Франції – суд найближчій юрисдикції (*jurisdiction de proximite*), в Італії та Португалії мирові суди. Другий спосіб передбачає розгляд спору в тому ж суді, але за особливою – спрощеною процедурою. Як приклад такої судової системи можна привести існуючу в Англії, де всі цивільні справи поділяються на три категорії. Основним критерієм такого поділу виступає сума позовних вимог. В Норвегії, Польщі, Швеції також існують спрощені провадження з розгляду дрібних позовів районним судом. [31, с. 224-225]

Загалом, процедура розгляду малозначних справ за спрощеним провадженням у європейській практиці є позитивною. Така процедура знижує фінансові затрати на судовий розгляд справ з іноземним елементом до 40%, скорочує тривалість судового процесу від 2 років до 5 місяців та є дешевшою й простішою, аніж національні процедури [71, с. 2].

Водночас, враховуючи різні чинники, які впливають на національну правову систему кожної держави-члена (рівень економічного розвитку, стан соціального забезпечення населення тощо) процедура спрощеного провадження на рівні ЄС не позбавлена недоліків.

Так, як було зазначено вище, зазначена процедура застосовується лише до позовів, ціна яких не перевищує 2000 євро. На нашу думку, дана сума визначена з огляду на рівень забезпеченості життя та ментальності населення. Водночас, якщо розглядати цивільну справу у національних судах держав-членів, то ця сума варіюється від 600 євро (Німеччина) до 25 000 євро (Нідерланди), що призводить до нівелювання засад пропорційності у цивільному судочинстві [71, с. 3].

Окрім названого недоліку, розгляд справ у порядку спрощеного провадження на загальноєвропейському рівні має також таку негативну тенденцію як обмежена поінформованість існування цієї процедури серед громадян, судів та інших організацій, що забезпечують юридичний захист.

Громадяни ЄС не знають про можливості спрощеного порядку розгляду справи, а також про переваги, які він надає. Населення не забезпечене інформацією про порядок подачі заяви для реалізації такого виду провадження, на веб-сайтах судів відсутня інформація про такий розгляд справи, що вимушує громадян звертатися до суду у порядку загального позовного провадження для розгляду справи, яка може з мінімальними часовими та матеріальними витратами бути розглянута за спрощеною процедурою [68, с.9].

Більшість держав-членів ЄС регулюють на національному рівні правові аспекти розгляду справ у порядку спрощеного провадження (за винятком Австрії, Болгарії, Кіпру, Чехії та Фінляндії) [71, с. 3].

Системний аналіз практики застосування цивільного процесуального законодавства зарубіжних країн дозволяє дійти до висновку, що у переважній більшості в європейських державах відсутня уніфікована процедура розгляду справ у порядку спрощеного провадження, як це передбачено ЦПК України. Держави-члени ЄС фокусують увагу на спрощенні цивільного судочинства, зокрема шляхом: 1) спрощення судових процедур щодо справ з невеликою ціною позову; 2) спрощення судових процедур за безспірними вимогами; 3) удосконалення звичайних судових проваджень, спрямоване на забезпечення своєчасного розгляду справи; 4) запровадження електронного судочинства; 5) застосування механізмів прискорення судових проваджень [49, с. 131-132; 48, с. 8].

Німецький досвід застосування цивільного процесуального законодавства дозволяє виокремити такі форми спрощеного провадження як: 1) наказне провадження; 2) спрощене провадження у справах про надання утримання неповнолітньому; 3) провадження на підставі письмових документів (документарний процес). Як підвиди тут виокремлюються провадження за вексельними справами та за рахунковими справами [46, с. 15].

У німецькій літературі зазначається швидкість і дешевизна наказного провадження в порівнянні із звичайним порядком судочинства, тому наказне

провадження є найбільш поширеним інститутом спрощеного провадження у цій країні.

Взагалі варто зазначити, що більшість європейських держав регулюють спрощення судового процесу шляхом наказного провадження. Так, Кодекс цивільного судочинства Франції передбачає судову спрощену процедуру по стягненню грошових коштів на підставі контрактних або інших законних зобов'язань, що мають певне грошове вираження. В цивільному процесуальному законодавстві Італії аналогічна процедура має назву сумарне судочинство та використовується для стягнення грошових сум або замінних товарів. Законодавство Іспанії передбачає існування наказу за вимогою, яка імовірно не заперечуватиметься відповідачем [57, с. 14].

Водночас, наприклад у Франції наказне провадження не єдина процедура спрощення цивільного судочинства. Існують 4 види процедур спрощення: 1) наказ про оплату; 2) наказ здійснити дію; 3) процедура вирішення невідкладних спорів; 4) процедура одноособового розгляду справ за клопотанням [48, с. 9]. У складі практично кожного суду Франції є суддя, який розглядає справи за правилами скороченого провадження [27, с. 326].

Поряд з вищезазначеним, варто продемонструвати також досвід регламентації спрощеного розгляду справ і у інших, не європейських, країнах світу.

Як приклад, в Ізраїлі існує три механізми спрощення судового процесу: 1) суди дрібних позовів (small claims courts); 2) сумарне (спрощене) судочинство (summary procedure); 3) прискорене судочинство (fast-track procedure). Так, суди дрібних позовів були запроваджені в Ізраїлі у 1976 р., а їх метою є забезпечення неформального, швидкого та дешевого процесу для вилучення вигоди громадянам, які не можуть звернутися із позовом з невеликою ціною до звичайного суду через високі затрати та довгі затягування процесу. Такі суди не мають повної окремої юрисдикції, а є скоріше палатою суду магістратів. Таким чином, заявник має право вибору до якого суду звернутися: до суду дрібних позовів чи до звичайного суду магістратів [69, с.2].

У порядку сумарного провадження розглядаються претензії щодо ліквідації грошових сум (з відсотками або без). Подання позову за цим порядком обмежує право відповідача заперечувати проти позову, він повинен подати до суду клопотання про право на захист і з самого початку обрати належну лінію захисту. Таким чином, сумарне судочинство має переваги в основному для позивача [69, с.2].

Головна мета прискореного провадження – забезпечити те, що судовий процес провадиться ефективно в рамках короткого періоду часу шляхом скорочення «адміністративних» процедур. Ця мета відображає положення, що покладають на сторони різноманітні обов'язки, які не передбачаються в порядку загального провадження: завчасно надати необхідну інформацію до суду, сторони повинні одразу надати суду перелік необхідних документів тощо. Суддя вирішує питання про розгляд справи у порядку прискореного провадження на підставі таких факторів: складність справи, необхідність дослідження доказів, їх кількість, кількість сторін, існування зустрічного позову, значення справи для громадськості, значення для сторони у винесенні прискореного рішення тощо [69, с.3].

У Китаї існує два види цивільних процедур, які здійснюються у судах першої інстанції: офіційна процедура (або «ordinary procedure») та сумарне судочинство. Під останнім розуміється спрощення судового процесу, яке застосовується у трьох випадках: 1) загальна сумарна процедура, що використовується за безспірними вимогами, правами та обов'язками, а також у справах з невеликою ціною позову; 2) процедура досягнення консенсусу, яка застосовується у справах, де є заява про примирення між сторонами; 3) спеціальне сумарне провадження, яке застосовується у справах із сумою, меншою ніж 30% від середньорічної заробітної плати працівників у певній провінції [72].

В системі англо-американського права спрощене провадження спрямовано на «перевірку сил» сторін спору та слугує засобом виявлення доказів, засобом перевірки обґрунтованості заявлених вимог, тобто наявності у позивача доказів, що підкріплюють його вимоги. Якщо між сторонами немає суперечок щодо

фактичних обставин, то немає необхідності в судовому розгляді, й суддя має право одноособово винести рішення в порядку спрощеного провадження [45, с. 9].

Отже, проведення компаративно-правового аналізу регулювання розгляду цивільних справ у порядку спрощеного провадження дозволяє дійти до таких висновків. У європейському правовому просторі спрощення цивільного процесу відбувається за рахунок застосування процедури розгляду малозначних спорів, ціна позову щодо яких не перевищує 2000 євро. Водночас, на національному рівні держав-членів ЄС відсутній єдиний уніфікований порядок розгляду справ у спрощеному провадженні й існують тенденції до спрощення судового процесу, яке набуває різних форм (наказне провадження, сумарне провадження, спрощення окремих процесуальних дій). При цьому, для розгляду таких справ у деяких країнах створюються спеціальні судові інстанції, або ж такі справи розглядають суди першої інстанції.

Крім того, порівняльне дослідження основних засад та видів цивільного судочинства України та деяких країн ЄС, а також інших держав світу засвідчило, що наша держава одна із тих небагатьох європейських країн, які на законодавчому рівні передбачають уніфіковану процедуру розгляду справ у порядку спрощеного провадження як вдосконаленої процесуальної форми загального позовного провадження.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ПОРЯДКУ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Підстави застосування спрощеного провадження у цивільному судочинстві

З гносеологічної точки зору пізнання будь-якого правового феномену вимагає належного з'ясування всіх процесів та явищ, які так чи інакше з ним пов'язані, обумовлюють його виникнення та впливають на його розвиток. Як раніше було встановлено, інститут спрощених проваджень є новелою цивільного права, а тому поширеною є практика, коли поява тієї чи іншої правової категорії обумовлює необхідність її всебічного вивчення.

Варто зазначити, що цивільне процесуальне законодавство не розкриває поняття підстав застосування спрощеного провадження, так само як і у цивільній процесуальній доктрині відсутні напрацювання, які б розкривали зміст та значення цієї дефініції: увага науковців, здебільшого, фокусується на дослідженні процесуального порядку розгляду справ за спрощеним провадженням.

Взагалі, підстави застосування спрощеного провадження можна охарактеризувати як об'єктивні закономірності та життєві явища, з якими цивільне процесуальне законодавство пов'язує реалізацію механізму застосування розгляду справи у порядку спрощеного провадження.

Такі підстави розкриті у ч. 4 ст. 19 ЦПК України, де зазначається, що спрощене позовне провадження призначене для розгляду: 1) малозначних справ; 2) справ, що виникають із трудових відносин; 3) справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої угоди на такий виїзд; 4) справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетом є швидке вирішення справи [8].

У ст. 274 ЦПК України надається дещо інша інтерпретація підстав застосування спрощеного провадження, в якій зазначено лише перші три вищенаведені випадки, коли справи розглядаються за цією процедурою.

Таким чином, для поглибленого з'ясування сутності розгляду справ у порядку спрощеного провадження вважаємо за необхідне проаналізувати змістовні особливості кожної підстави.

Малозначні справи. Обґрунтованість спрощення судової процедури по малозначним справам впливає із Рекомендації R (81) 7 Комітету міністрів державам членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя, де у п. 15 йдеться про встановлення процедури для спорів за позовними вимогами на незначну суму, що дозволяє сторонам звернутися до суду, не зазнаючи затрат, що неспіврозмірні грошовій сумі, яка є предметом спору. З цією метою державам-членам рекомендується передбачити спрощене провадження, уникати непотрібних судових засідань та обмежити право оскарження [3].

Норми щодо регулювання кваліфікації справ як малозначних та їх судового розгляду спрямовані на досягнення кількох цілей. Перш за все, законодавець прагне надати учасникам справи ефективний механізм судового захисту їх прав та інтересів. Крім того, ці норми мають на меті розвантажити судову систему, спростивши судам процедуру розгляду таких справ. Між цими обома цілями повинен існувати виважений баланс, оскільки диспропорція на користь сторін чи суду загрожуватиме або першій, або другій з вказаних цілей [50, с. 130].

Відповідно до ч. 6 ст. 19 ЦПК України малозначними вважаються справи: 1) у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких не перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [8].

Ціна позову є вирішальною при вирішенні питання про можливість розгляду справи у порядку спрощеного провадження. Так, станом на лютий 2019

р. прожитковий мінімум для працездатних осіб складає 1853 грн. Таким чином, суд розглядає справу як малозначну, якщо ціна позову становить не більше 185 300 грн. або 926 500 грн. В еквівалентному перерахунку згідно з офіційним курсом НБУ ці суми складають 6111 євро та 30 558 євро відповідно.

Порівнюючи розмір ціни позову в порядку спрощеного позовного провадження в Україні з зарубіжними країнами, де процесуальні фільтри ціни позову складають від 2000 євро, вчені ставлять цілком логічне питання: чи припустимо розглядати справи з такою ціною позову в порядку спрощеного позовного провадження з огляду на фінансове становище сторін, враховуючи мінімальну заробітну плату та платоспроможність населення в Україні [32, с. 22].

Суддівська практика застосування відповідних положень ЦПК України вказує, що найбільш типовими малозначними справами, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, є справи, які впливають з кредитних правовідносин, про стягнення аліментів, відшкодування шкоди [67, с. 211].

Так, 05.07.2018 р. суддя Шевченківського районного суду м. Києва назначив розгляд справи за правилами спрощеного провадження у справі про стягнення аліментів на утримання неповнолітньої дитини з огляду на те, що ця справа є малозначною [26].

Водночас, принципово можна погодитися із І. О. Ізаровою, яка вважає, що «термін «малозначні» доволі специфічний, оскільки значення справи для заявника не залежить від його ціни або складності розгляду і навряд чи варто ділити справи на значні та малозначні» [38, с. 28].

Разом з тим наразі законодавець, визначивши у частині 6 статті 19 ЦПК України, які справи є малозначними, недостатньо чітко сформулював відповідні положення. Так, якщо із віднесенням до числа малозначних справ за критерієм ціни позову проблем, у більшості випадків, виникати не повинно, то з віднесенням до їх числа справ незначної складності, визнаних судом малозначними, ситуація інша [64, с. 193].

У ЦПК України не розкривається зміст справ, які мають незначну складність, що дозволяє дійти до висновку, що повноваження щодо вирішення того, чи є справа незначної складності чи ні, належить судді, що дещо позбавляє об'єктивності процедуру розгляду справи у порядку спрощеного провадження. На наше переконання, вживання конструкції «справи незначної складності» в контексті позаматеріального характеру правовідносин є некоректним. Коли мова йде про трудові права, наприклад у справах про відновлення на роботі, то для учасника судового процесу така справа завжди буде мати велике значення.

Отже, кожному судді надається значна кількість повноважень з вибору справ, які належать до категорії «малозначних», окрім видів, що чітко встановлені законодавством. Потрібно зазначити, що такі повноваження вважаються дискреційними та у даному випадку базуються на суддівському розсуді [44, с. 63].

Це положення прямо впливає із ч. 2 ст. 274 ЦПК України, де йдеться про те, що у порядку спрощеного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, які зазначені у ч. 4 цієї статті [8]. В той же час, у ч. 3 цієї статті передбачені критерії, які суд має враховувати при вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження: 1) ціна позову; 2) значення справи для сторін; 3) обраний позивачем спосіб захисту; 4) категорію та складність справи; 5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо; 6) кількість сторін та інших учасників справи; 7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; 8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження [8].

На думку Н. Ю. Сакари посилання на ці критерії в судовому рішенні є неправомірним, оскільки зазначені вище критерії впливають на вибір судом порядку розгляду справи (чи то спрощений позовний, чи то загальний позовний), але ніяким чином не можуть змінювати їх «малозначність» [54, с. 167].

Отже, досліджуючи поняття «малозначних справ у цивільному процесі» можна погодитися із зауваженням О. В. Циркуненко про те, що «усі малозначні

справи мають розглядатися в спрощеному позовному провадженні. Однак, не всі справи, які можуть розглядатися в порядку спрощеного провадження, є малозначними. Тобто, не слід змішувати малозначні справи та інші справи, що також розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження, але малозначними не є» [66, с. 83].

В контексті зазначеного, абсолютно погоджуємося із О. В. Колісник, на думку якої однією з нагальних наукових проблем є вироблення не якихось уявних та умовних, а цілком конкретних критеріїв малозначності справ, прив'язаних не лише до ціни позову, а й до сутності спірних правовідносин. Вироблення судовою практикою підходів щодо малозначності спорів може мати такий негативний наслідок, як залишення поза увагою важливих, фундаментальних питань правозастосування, які формально поки що не підпадають під визначену ціну позову [41, с. 50-51]. Для суду, який розглядає десятки тисяч справ на рік, одна справа – це статистична одиниця, а для сторін навіть права про розірвання шлюбу має важливе значення [10, с. 346].

На думку Ю.І. Полук задля забезпечення єдності судової практики є необхідність на практиці виробити критерії, відповідно до яких такий чинник як малозначність повинен бути оцінений об'єктивно [51, с. 104]. На нашу із такою пропозицією важко погодитись. Адже перш ніж вносити законодавчі ініціативи, тим більше з таких важливих питань, важливо спочатку аналізувати судову практику.

Окрім зазначеного, у науковій літературі пропонується доповнити перелік критеріїв, які суд має враховувати при розгляді питання про застосування спрощеного провадження такими з них: наявність обставин, що ускладнюють розгляд справи; час, необхідний для розгляду справи у розумні строки; кількість співпозивачів, співвідповідачів та інших учасників процесу; необхідність проведення експертиз та їх складність, отримання висновків спеціалістів; необхідність допиту значної кількості свідків тощо [52, с. 84].

У порядку спрощеного провадження розглядаються також справи щодо трудових спорів. Проте, теоретики права та практики застосування зазначених

законодавчих положень не мають єдиної думки про доцільність розгляду трудових спорів за спрощеною процедурою позовного провадження.

Наприклад, на думку В. П. Самокиш запровадженням спрощеного позовного провадження законодавець створив рівні умови для захисту своїх прав та законних інтересів, доступу до правосуддя та збалансував інтереси кожної із сторін трудового договору – як працівника, так і роботодавця [56, с. 144]. Таке переконання обґрунтовується тим, що у випадку тривалої процедури розгляду справ, наприклад про поновлення на роботі, працівник може скористатися цим, оскільки у випадку задоволення позовних вимог роботодавець вимушений виплачувати компенсацію за весь час вимушеного прогулу (який включає час розгляду справи, що іноді затягується роками).

Л. Р. Косьмій зазначає, що «останні зміни цивільного процесуального законодавства щодо розгляду трудових спорів у порядку спрощеного провадження стануть позитивним кроком, що дасть змогу більш швидко, ґрунтовно та об'єктивно розглядати індивідуальні трудові спори судами...» [43, с. 91].

В той же час, заступник голови Оболонського районного суду м. Києва М. Ю. Тітов, висвітлюючи практику застосування спрощеного позовного провадження, вважає, що трудові спори доцільно розглядати у порядку загального позовного провадження, оскільки часто необхідним є проведення підготовчого провадження для з'ясування, зокрема, остаточного визначення предмету спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників справи [58, с. 176].

Аналізуючи недоліки ЦПК України в частині регулювання трудових спорів, О. С. Боева в цілому позитивно оцінює розгляд трудових спорів у порядку спрощеного провадження, однак зазначає, що якщо подано позов про відшкодування матеріальної та моральної шкоди в зв'язку з каліцтвом, втратою професійної здатності, спричиненням професійного захворювання тощо, розгляд таких справ у порядку спрощеного позовного провадження апріорі буде дискримінаційним щодо загальноприйнятих засад захисту трудових прав. Адже в

таких справах дуже часто існує потреба проведення експертиз, витребування додаткових доказів, що неможливо здійснити в разі розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження [30, с. 53].

Особливістю розгляду справ у порядку спрощеного провадження є те, що закон передбачає не лише перелік підстав, коли воно застосовується, але й надає перелік підстав, за якими таке провадження не застосовується. Так, відповідно до ч. 4 ст. 274 ЦПК України в порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах: 1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя; 2) щодо спадкування; 3) щодо приватизації державного житлового фонду; 4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування відповідно до глави 12 цього розділу; 5) в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 6) інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1-5 цієї частини [8].

В той же час, виникає ціла низка питань, що пов'язана із таким виключенням. Наприклад, чому законодавець вважає, що справи про стягнення аліментів є малозначною справою, а справи, наприклад, про розірвання шлюбу такою, що має розглядатися у порядку загального позовного провадження.

М. Ю. Тітов також звертає увагу на справи про поділ майна, які, за загальним правилом, розглядаються за правилами спрощеного провадження. Водночас, оскільки ціна позову може перевищувати сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, то суд не може визнати таку справу малозначною [58, с. 178].

Доволі часто на практиці трапляються випадки, коли в одній позовній заяві особа вимагає й розірвати шлюб й здійснити поділ майна подружжя, що за правилами цивільного судочинства в першому випадку розглядається у порядку загального позовного провадження, а у другому – спрощеного.

Так, в ухвалі Солом'янського районного суду м. Києва про розгляд заяви про розірвання шлюбу та поділу майна подружжя, суддя роз'єднав позовні

вимоги у самостійні провадження на підставі ч. 6 ст. 188 ЦПК України та п. 1 ч. 4 ст. 274 ЦПК України [23].

Отже, підсумовуючи питання про підстави застосування спрощеного провадження можна дійти до висновку про дві категорії таких підстав: 1) ті, що передбачені ЦПК України та 2) ті, встановлення яких належить до повноважень суду у межах норм ЦПК України. При цьому, з метою уникнення негативної судової практики законодавець має вдосконалити перелік таких підстав, виробити більш чіткі та зрозумілі критерії, на підставі яких суддя вирішує питання про юридичну долю справи як малозначної і приймає рішення про відкриття провадження за правилами спрощеної процедури.

2.2. Процесуальний порядок розгляду справ у порядку спрощеного провадження

Теоретико-правовий аналіз норм ЦПК України щодо процесуального порядку розгляду справ у порядку спрощеного провадження має важливе практичне значення, адже відносно недовге існування цього інституту у правовому полі України ще не дозволило сформувати єдину практику щодо спрощеного провадження, що в деяких випадках призводить до неоднакового застосування судами відповідних норм.

Оскільки юридична природа спрощеного провадження зводиться до його характеристики як підвиду загального позовного провадження, то цілком логічним є норма ст. 279 ЦПК України, де зазначено, що розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження здійснюється судом за правилами, встановленими цим Кодексом для розгляду справи в порядку загального позовного провадження, з особливостями, визначеними у цій главі [8]. Отже, метою даного підрозділу є саме аналіз таких особливостей.

Процесуальний порядок розгляду справ за правилами спрощеного позовного провадження має такі особливості: 1) обмежений строк розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження; 2) суд вирішує питання

про розгляд справи у порядку спрощеного провадження в ухвалі про відкриття провадження; 3) за загальним правилом розгляд справи у порядку спрощеного провадження здійснюється без повідомлення сторін; 4) не проводиться підготовче судові засідання; 5) не проводяться судові дебати.

Передусім, слід зазначити, що ЦПК України передбачає два можливі сценарії, які визначатимуть специфіку процесуального порядку розгляду справ у порядку спрощеного провадження, Так, у ч. 1 ст. 274 ЦПК України наведений перелік справ, які розглядаються судом імперативно, тобто це такі справи, які не можуть бути розглянуті в загальному позовному порядку. Інші справи, які можуть бути віднесені судом до малозначних (ч. 2 ст. 274 ЦПК України), розглядають в порядку спрощеного провадження лише за клопотанням позивача.

В першому випадку складнощів не виникає, адже суд відповідно до ч. 1 ст. 277 ЦПК України питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження вирішує в ухвалі про відкриття провадження у справі [8].

Проте, якщо йдеться про такий розгляд за клопотанням сторони, то тут є деякі особливості, які визначаються ч. 2-6 ст. 277 ЦПК України. Перш за все, подати таке клопотання може лише позивач, а відповідач має право подати заперечення щодо розгляду справи у порядку спрощеного провадження.

Отже, за результатами розгляду зазначеного клопотання і з урахуванням дослідження конкретних обставин суд може: 1) задовольнити клопотання та визначити строк відповідачу для подання заяви із запереченнями щодо розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження; або 2) відмовити в задоволенні клопотання та розглянути справу за правилами загального позовного провадження [8].

При цьому, заперечення відповідача проти розгляду справи у порядку спрощеного провадження має бути обов'язково обґрунтованим, адже на підставі того наскільки переконливо відповідач викладе факти та обставини, що покладенні в його заперечення, суд прийме одне з двох рішень: 1) залишить заяву відповідача без задоволення; 2) постановить ухвалу про розгляд справи за

правилами загального позовного провадження та заміну засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням.

Підтвердженням важливості доведення відповідачем необхідності розгляду справи за правилами загального позовного провадження є ухвала Липовецького районного суду Вінницької області, в якій суд відмовив відповідачеві у задоволенні його заперечення, враховуючи відсутність будь-якого обґрунтування проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, відповідач не навів обґрунтування, чому він заперечує проти розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження, у зв'язку з чим суд вважає подану заяву невмотивованою [20].

Слід проілюструвати також судову практику, коли суд задовольняв клопотання відповідача про розгляд справи за правилами загального позовного провадження. Так, ухвалою від 11.09.2018 р. Баранівський районний суд Житомирської області у справі про стягнення аліментів на утримання дітей задовольнив клопотання відповідача, який обґрунтував свої заперечення тим, що бажає подати зустрічний позов про оспорювання батьківства [11]. Очевидно, що такий намір вимагає проведення додаткової сукупності процесуальних дій та затрати більшого часу, тому суд й задовольнив його клопотання. Попри це, вважаємо, що «бажання подати зустрічний позов» не є доказом вчинення процесуальної дії, а тому посилання суду на такий «доказ» не може бути прийнятним. У даній ситуації не викликало б запитань якби відповідач до клопотання про розгляд справи за правилами загального позовного провадження додав би як доказ копію позовної заяви із відміткою суду про прийняття або докази її надсилання.

Або у справі про стягнення заборгованості за кредитним договором № 758/2931/18 від 04.12.2018 р. Подільський районний суд м. Києва задовольнив клопотання відповідача про розгляд справи за правилами позовного провадження, оскільки відповідач обґрунтував свої заперечення категорією та складністю справи, обсягом та характером доказів у справі, у тому числі необхідністю призначити експертизу у справі [22].

Особливістю розгляду цивільної справи за правилами спрощеного провадження є те, що суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. (ч. 5 ст. 279 ЦПК України) [8]. Водночас, деякі вчені критикують положення цивільного процесуального законодавства про розгляд справи без повідомлення сторін, посилаючись на п. 6 ст. 129 Конституції України, в якій одній із принципів проголошено гласність судового процесу [65, с. 190].

Варто зазначити, що за клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін [8]. Тобто заявлене до суду клопотання сторони судового процесу може бути підставою для розгляду справи з повідомленням осіб. Найчастіше з такими клопотаннями звертаються відповідачі, які намагаються особисто під час судового розгляду довести свої заперечення на вимоги та реалізувати обрану тактику захисту. Проте, суд, відповідно до ч. 5 ст. 279 ЦПК України, може і відмовити в задоволенні такого клопотання у таких випадках: 1) предметом позову є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи [8]. Для відмови у задоволенні клопотання ЦПК України вимагається одночасна наявність цих умов.

Аналіз судової практики районних судів свідчить про тенденції відмови відповідачеві у задоволенні клопотання.

Наприклад, в ухвалі Житомирського районного суду Житомирської області суддя відмовив у задоволенні заяви про розгляд цивільної справи в порядку спрощеного провадження з повідомленням сторін посилаючись на те, що вказана заява не містить обґрунтування такого розгляду з повідомленням сторін. Так, зазначається, що «з заяви представника відповідача про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням сторін не

вбачається підстав, які б перешкождали розглядати справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін, представником відповідача не доведено необхідність призначення справи в порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням сторін» [19]. На нашу думку, суд допустився порушення норм процесуального права, адже відповідно до ЦПК України на сторін судового процесу не покладається обов'язок доводити необхідність їх повідомлення. Суд має на підставі ч. 6 ст. 279 ЦПК України сам оцінити можливість задоволення або відмови у задоволенні клопотання, з урахуванням підстав наведених у цій статті. Також у зазначеному рішенні не йдеться про ціну позову та характер спірних відносин, встановлення яких покладене в основу прийняття рішення про відмову у задоволенні клопотання про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін.

Слід звернути увагу й на такі випадки у судовій практиці, коли суддя в ухвалі призначає розгляд справи за правилами спрощеного провадження, але в подальшому робить висновок про доцільність розгляду справи за правилами загального позовного провадження. Це призводить до того, що судді у відповідних ухвалах про перехід до розгляду справ за правилами загального позовного провадження не мотивують підстави для такого переходу.

Єдиною процесуальною нормою, яка регламентує вказану ситуацію є ч. 6 ст. 277 ЦПК України, де зазначено не стільки порядок та підстави такого переходу, скільки наслідок – розгляд справи починається зі стадії відкриття провадження у справі [8].

Однак, аналіз положень ЦПК України дозволяє виокремити й такі підстави переходу до розгляду справ за правилами загального позовного провадження: 1) у випадку подання зустрічного позову у справі, яка розглядається за правилами спрощеного позовного провадження (ч. 4 ст. 193 ЦПК України); 2) коли після прийняття судом до розгляду заяви позивача, останній вирішить збільшити розмір позовних вимог або змінити предмет позову, що унеможливить розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження (ч. 5 ст. 274 ЦПК України).

Наприклад, в ухвалі Броварського міськрайонного суду Київської області від 22.10.2018 р. суд розглянув заяву представника відповідача про розгляд справи за правилами позовного провадження у справі про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та ухвалив перейти від розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження до розгляду за правилами загального позовного провадження [12], не мотивуючи підстави такого переходу та не вказуючи на конкретні обставини справи, які спонукали до такого переходу. З огляду важливо наголосити, що відповідно до ч. 1 ст. 263 ЦПК України судові рішення повинно бути обґрунтованим, а тому ухвали суду без мотивування переходу до розгляду за правилами загального позовного провадження є такими, що не відповідають процесуальному законодавству.

Статтею 275 ЦПК України встановлено обмежений строк для розгляду справи у порядку спрощеного провадження – він має бути розумним, але не більше 60 днів з дня відкриття провадження у справі [8]. В деяких випадках розгляд справи у порядку спрощеного провадження в межах 60 днів ускладнений як об'єктивними (велика завантаженість суддів), так і суб'єктивним факторами (складність справи, неможливість отримати у цей строк необхідні документи або матеріали тощо). Саме тому, на практиці непоодинокі випадки порушення вказаного для розгляду справи за правилами спрощеного провадження строку.

Наприклад, ухвалою від 20.08.2018 р. Ковпаківський районний суд відкрив спрощене позовне провадження у справі про стягнення заборгованості із заробітної плати й середнього заробітку за час затримки розрахунку під час звільнення. Однак, лише 02.11.2018 р. суд виніс рішення по справі [10]. За таких умов виникає необхідність оптимізації вказаного строку і його суворого дотримання, адже в такому випадку нівелюються засади спрощеного позовного провадження, яке запроваджено в практику саме з метою процесуальної економії часу. Однак, про яку швидкість розгляду справ та економію часу передчасно вести мову, оскільки станом на сьогодні навіть не всі суди в нашій країні «укомплектовані суддями». Відповідно, судді вимушені працювати в умовах

великого навантаження, наслідком чого є порушення вимог щодо дотримання строків.

Чинне процесуальне законодавство, як одну із особливостей спрощеного провадження, визначає диспозитивність проведення судового засідання й різний порядок вчинення процесуальних дій та різні правові наслідки, в тому числі момент визначення початку розгляду справи. Так, відповідно до ч. 2 ст. 279 ЦПК України, якщо судове засідання не проводиться, розгляд справи по суті починається з відкриття першого судового засідання або через 30 днів з дня відкриття провадження у справі. При цьому, якщо судове засідання не проводиться, всі процесуальні дії, строк вчинення яких обмежений першим судовим засіданням у справі, можуть вчинятися протягом 30 днів з дня відкриття провадження у справі [8]. Зокрема, йдеться про такі процесуальні дії, як подання заяви про відвід, зменшення або збільшення розміру позовних вимог, зміна предмету або підстав позову, залучення до участі у справі співвідповідача, вступ у справу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги та третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог, подання заяви про виклик свідка тощо.

При розгляді справи у порядку спрощеного провадження суд досліджує докази і письмові пояснення, викладені у заявах по суті справи, а у випадку розгляду справи з повідомленням (викликом) учасників справи - також заслуховує їх усні пояснення та показання свідків [8]. Розгляд справи по суті за результатами проведення спрощеного позовного провадження завершується ухваленням рішення суду.

2.3. Суб'єкти та їх процесуальний статус при застосуванні правил спрощеного провадження

При дослідженні особливостей розгляду справи у порядку спрощеного провадження неможливо оминати висвітлення характерних особливостей суб'єктів та їх процесуального статусу, оскільки від точного визначення суб'єктного складу, правильного з'ясування сторін процесу, їх юридичних прав та

обов'язків залежить повнота встановлення всіх обставин справи, а також об'єктивність, законність, справедливість та оперативність прийняття рішення у справі.

У навчальній літературі пропонується усіх суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин традиційно поділяти на три основні групи, а саме: 1) ті, що здійснюють правосуддя (суд); 2) які беруть участь у справі (сторони, треті особи, заявники та заінтересовані особи, їхні процесуальні представники, органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб); 3) які сприяють здійсненню судочинства (свідки, експерт, перекладач, спеціаліст тощо) [40, с. 85-86].

У цьому підрозділі вважаємо за доцільне акцентувати увагу на правовому статусі лише сторін спрощеного позовного провадження, адже вони є центральними фігурами цього провадження й розгляд справи за правилами спрощеного провадження, передусім, впливають на їх процесуальний статус.

Вважаємо, що вихідним положенням, яке визначає процесуальний статус суб'єктів цивільного процесу при застосуванні правил спрощеного провадження є ст. 279 ЦПК України, яка визначає поширення правил для загального позовного провадження до розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження, однак з урахуванням особливостей, що встановлені для цього виду провадження.

Отже, під час регламентації цивільного процесуального статусу суб'єктів при застосуванні правил спрощеного провадження слід керуватися главою 4 ЦПК України Розділу 1 («Учасники судового процесу») та Розділом III («Позовне провадження»).

Як зазначає С. С. Бичкова, особи, які беруть участь у справах позовного провадження – це особи, що наділені самостійною юридичною заінтересованістю, спрямованою на розв'язання матеріально-правового спору між сторонами, суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які, реалізуючи принцип змагальності цивільного судочинства, вчиняють у суді певні процесуальні дії, захищаючи в порядку позовного провадження належні їм права, свободи та

інтереси або у випадках, встановлених законом, права, свободи та інтереси інших осіб [28, с. 28].

Враховуючи особливості спрощеного провадження варто зазначити, що деякі із елементів вищенаведеного визначення набувають якісно нового змісту або навпаки, втрачають свою актуальність при регулюванні процесуального статусу суб'єктів, які беруть участь у справі за спрощеним провадженням.

Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження – це сукупність закріплених у цивільному процесуальному законодавстві суб'єктивних цивільних процесуальних прав, юридичних цивільних процесуальних обов'язків і законних цивільних процесуальних інтересів зазначених суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин [28, с. 29].

Для захисту своїх прав особа повинна обрати найбільш ефективний порядок – або спрощений, що дозволить їй оптимізувати витрати та час, або загальний, що дозволить їй скористатися всіма наявними інструментами для досягнення результату. При цьому спрощення не повинно означати звуження або зменшення прав осіб, які беруть участь у справі, а тільки право їх вибору процедури розгляду справи і захисту своїх прав. Цей вибір повинен забезпечуватися законом, бути узгоджений між сторонами та судом, який має пересвідчитися в тому, що обраний сторонами порядок розгляду їх справи не призведе до того, що рішенням у результаті будуть зачіпатися права та інтереси інших осіб [67, с. 216].

Вищенаведені результати дослідження не викликають заперечень про те, що суб'єкти процесу при застосуванні правил спрощеного провадження мають специфічний процесуальний статус. Його унікальність у порівнянні із процесуальним статусом сторін та інших учасників процесу під час загального позовного провадження обумовлюється певними обмеженнями. Такі обмеження пов'язані із скороченням часу розгляду справи у спрощеному порядку, а також характером та складністю справи, що впливає на зміст та обсяг деяких прав та обов'язків суб'єктів, обмеженням застосуванням деяких принципів цивільного

процесу. Проте, обмежене застосування принципу не означає його нівелювання чи відмову від нього. Для прикладу, відповідно до ст. 12 ЦПК України принцип змагальності сторін означає, що кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом. Під час спрощеного судового провадження відсутня стадія судових дебатів, під час яких сторони можуть додатково звернути увагу суду на ключові аргументи своїх правових позицій. При цьому, сторони необмежені у доведенні обставин, які мають значення для справи, у письмових процесуальних документах.

На правовий статус суб'єктів, тобто на обсяг їх прав та обов'язків, при застосуванні правил спрощеного провадження будуть впливати такі чинники: 1) характер та складність справи; 2) процесуальний порядок розгляду справи (з проведенням судового засідання чи без такого проведення).

Щодо першої підстави слід зазначити, що залежно від того, розглядається справа в імперативному порядку як така, що підлягає розгляду за правилами спрощеного провадження незалежно від волі сторін (ч. 1 ст. 274 ЦПК України) чи вона може бути визнана такою судом (ч. 2 ст. 274 ЦПК України), процесуальні права та обов'язки сторін будуть видозмінюватися.

В останньому випадку позивач може подати клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного провадження і суд, на підставі вивчення цього клопотання та фактичних обставин справи приймає відповідне рішення, передбачене ч. 2 ст. 277 ЦПК України. Цим правом наділений лише позивач у справі.

Крім того, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 49 ЦПК України лише позивач має право збільшити або зменшити розмір позовних вимог до початку першого судового засідання. Ця норма кореспондується і у ч. 5 ст. 274 ЦПК України. Проте, у випадку, якщо позивач збільшив розмір позовних вимог або змінив предмет позову у такий спосіб, який унеможливило його подальший розгляд у порядку спрощеного провадження, суд або: а) відмовляє у розгляді справи за

правилами спрощеного позовного провадження, або 2) постановляє ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження.

Водночас, судова практика показує, що суди у випадку наявності на це підстав приймають відповідну заяву позивача про збільшення позовних вимог або зміну предмету позову, відкривають загальне провадження у цивільній справі та призначають підготовче засідання вже у порядку загального позовного провадження. Таке рішення прийняв Суворівський районний суд м. Одеси в ухвалі від 04.02.2019 р. у справі про стягнення грошових коштів, після того як позивач заявив про збільшення позовних вимог на основну суму боргу в розмірі 37 100,00 доларів США (1 038 088, 87 грн.). Суд дійшов до висновку про неможливість подальшого розгляду цієї справи у порядку спрощеного позовного провадження [24].

З огляду на зазначене, вважаємо некоректним та таким, що порушує правила юридичної техніки й викладу матеріалу у тексті закону формулювання, наведене у ч. 5 ст. 274 ЦПК України «суд відмовляє у розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження або постановляє ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження». В обґрунтування вказаного положення зазначимо таке.

Відмова у розгляді справи за правилами спрощеного провадження означає те, що суд, оцінивши наявні матеріали й факти по справі, співставивши розмір позовних вимог, які заявляє позивач, зі встановленими максимальним та мінімальним розміром таких вимог, які можуть розглядатися у порядку спрощеного провадження, а також проаналізувавши предмет позову, доходить до висновку про неможливість розгляду цієї справи у порядку спрощеного провадження, адже на це немає відповідної процесуальної підстави. Саме тому суд відмовляє у розгляді справи за правилами цього виду провадження (відмовляє саме у розгляді в певному процесуальному порядку, а не задоволенні заяви взагалі). Самостійного юридичного значення така відмова не має, так само як не має і процесуальних наслідків. Водночас, суд зобов'язаний процесуально

оформити таку відмову. У такому випадку він постановляє ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження.

Отже, з урахуванням наведеного пропонуємо сформулювати положення ч. 5 ст. 274 ЦПК України наступним чином: «Суд відмовляє у розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження та постановляє ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, якщо після прийняття судом до розгляду заяви позивача про збільшення розміру позовних вимог або зміни предмета позову відповідна справа не може бути розглянута за правилами спрощеного позовного провадження».

Виключні повноваження має і відповідач. Так, виключно відповідач може подати заяву про заперечення щодо розгляду справи в порядку спрощеного провадження (п. 1 ч. 2 ст. 277, ч. 4 ст. 277, ч. 5 ст. 277 ЦПК України). Спрощене провадження жодним чином не обмежує права відповідача, його процесуальні можливості та інтереси тільки тому, що розгляд справи відбувається у порядку спрощеного провадження.

Справедливо зазначив Дніпровський районний суд м. Києва в ухвалі від 04.02.2019 р., що спрощене провадження, як і загальне позовне провадження, спрямоване на всебічний, повний та об'єктивний розгляд справи з дослідженням всіх наданих сторонами доказів, вивченням всіх заяв сторін по суті справи, тобто спрощене провадження не є провадженням в якому розглядаються безспірні вимоги. Отже, відповідач не позбавлений можливості викласти свої доводи, аргументи, міркування, заперечення у письмових заявах по суті справи, не позбавлений можливості надавати суду свої докази на спростування вимог позивача у строки визначені судом або законом, та в повній мірі користується правами, передбаченими ЦПК України [18].

Хоча, у судовій практиці траплялися випадки, коли із запереченням про розгляд справи у порядку спрощеного провадження звертався позивач.

Так, 25.06.2018 р. до Печерського районного суду м. Києва звернувся позивач, за позовною заявою якого 23.05.2018 р. відкрито провадження у справі про стягнення заборгованості за кредитом та призначено до розгляду по суті за

правилами спрощеного провадження без виклику сторін, із клопотанням про розгляд справи у порядку загального позовного провадження. У своїй заяві позивач посилався на те, що справа є достатньо складною та для повного і всебічного дослідження обставин справи в судове засідання необхідно викликати сторін для надання особистих пояснень. Суд залишив таку заяву без задоволення, посилаючись на відсутність доказів, які б підтверджували заяву позивача [21]. Водночас, на нашу думку, для дотримання принципу змагальності, доцільно було б передбачити можливість і Відповідачу звертатися до суду із клопотанням про заперечення щодо розгляду справи у порядку спрощеного провадження. Звичайно, що дана ситуація можлива лише в тому випадку, коли суд імперативно відкриває провадження на підставі ч. 1 ст. 274 ЦПК України, а не за клопотанням особи (ч. 2 ст. 274 ЦПК України).

В цьому контексті, слід підтримати ідею І. О. Ізарової, яка справедливо вказує, що для захисту своїх прав особа повинна обрати найбільш ефективний порядок – або спрощений, що дозволить їй оптимізувати витрати та час, або загальний, що дозволить їй скористатися всіма наявними інструментами для досягнення результату. При цьому спрощення не повинно означати звуження або зменшення прав осіб, які беруть участь у справі, а тільки право їх вибору процедури розгляду справи і захисту своїх прав [39, с. 216].

Процесуальний порядок розгляду справи за правилами спрощеного провадження (з викликом сторін або без) також впливає на процесуальний статус сторін. Так, якщо суд приймає рішення про розгляд справи по суті без повідомлення сторін, то останні фактично обмежені у дослідженні доказів, доведенні своїх вимог та заперечень та вчиненні інших процесуальних дій.

Особливість процесуального статусу сторін при розгляді справи за правилами спрощеного провадження полягають також у інституті представництва в цивільному процесі. В контексті реформування цивільно-процесуальних відносин, як наслідок проведення конституційної реформи в Україні, представництво прав, свобод та інтересів осіб можуть здійснювати адвокат або законний представник (ч. 1 ст. 60). В той же час, відповідно до ч. 3 ст. 131²

Конституції України, законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді, в тому числі, у трудових та малозначних спорах [1].

Таким законом є ЦПК України, ч. 2 ст. 60 якого встановлює, що під час розгляду таких спорів представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, визначених у статті 61 цього Кодексу [8]. Отже, фактично представником особи у малозначних справах може-бути будь-яка особа.

Визначальною особливістю процесуального статусу суб'єктів при застосуванні правил спрощеного провадження є, зокрема, обмеження їх права на касаційне оскарження рішення, однак більш детально про цю особливість йтиметься у наступному підрозділі цієї роботи.

Отже, як позивач, так і відповідач, хоча і мають специфіку їх правового статусу під час розгляду справи за правилами спрощеного провадження, проте їх права не можуть обмежуватися навіть зважаючи на юридичну природу спрощеного провадження. Сама юридична природа спрощеного провадження, його втілення є судову практику України свідчить про підвищення гарантій особи ефективно, швидко, з мінімальними фінансовими затратами та процесуальною економією часу захистити свої порушені, не визнані або оспорювані права та інтереси.

2.4. Особливості перегляду рішень, ухвалених в порядку спрощеного провадження

Як зазначає, К.В. Гусаров, «основною формою реалізації контрольної функції органів судової влади в цивільному процесі виступає те, що предметом її діяльності є перш за все перегляд судових рішень судами вищестоящих інстанцій з метою контролю над дотриманням вимог законності й обґрунтованості зазначених правозастосовних актів» [35, с. 40].

Чинний ЦПК України передбачає можливість учасника справи ініціювати перегляд рішень, які ухвалені в порядку спрощеного провадження, однак із урахуванням особливостей цього виду провадження.

Апеляційне провадження у справах на рішення, які були ухвалені в порядку спрощеного провадження визначаються на загальних засадах, які встановлені для перегляду судових рішень в апеляційному порядку, однак з урахуванням особливої юридичної природи спрощеного позовного провадження.

Крім того, особливістю нової редакції ЦПК України є те, що нею якісно змінений порядок розгляду справи апеляційним судом. Так, ч. 1 ст. 368 ЦПК України визначає, що на порядок розгляду судом апеляційної інстанції поширюються правила, які встановлені для розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, однак з особливостями, встановленими цією главою. Очевидно, що такі особливості стосуються скоріше справ, які розглядалися у порядку загального позовного, наказного або окремого проваджень, а не справ, що були розглянуті за правилами спрощеного позовного провадження.

Окрім загальних підстав, підставою, за якої суд апеляційної інстанції вбачає порушення норм процесуального права, скасовує рішення суду першої інстанції й ухвалює нове рішення, є розгляд судом першої інстанції справи в порядку спрощеного позовного провадження, якщо вона підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження (п. 7 ч. 3 ст. 376 ЦПК України) [8].

Особливістю апеляційного перегляду судових рішень, ухвалених в порядку спрощеного провадження є те, що апеляційні скарги на рішення суду у справах з ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи (ч. 1 ст. 369 ЦПК України) [8]. Водночас, враховуючи конкретні справи суд апеляційної інстанції може розглянути апеляційну скаргу на рішення суду у малозначних справах у судовому засіданні.

Отже, як і у випадку розгляду справи за правилами спрощеного провадження в суді першої інстанції, так і в апеляційному порядку справа слухається без повідомлення сторін, якщо суд на підставі конкретних обставин справи не дійде до висновку про доцільність проведення судового засідання. Вважаємо, що зазначені фактори ускладнюють механізм ефективного захисту прав та інтересів особи, оскільки в кожному випадку вона повинна доводити, що справа має для неї важливе значення, або обґрунтовувати інші вимоги, на які вона посилається при клопотанні про виклик сторін. Крім того, розгляд справи без виклику сторін значно знижує можливість сторони процесу особисто дати пояснення по справі, висловити певні зауваження, обґрунтувати докази.

Поряд з цим, як зазначає А. Грушицький, що основна проблема, яка прослідковується при надходженні до апеляційної інстанції справ, розглянутих у спрощеному позовному провадженні, - рішення, ухвалюються без повного з'ясування обставин. Фактично, на його думку, «видається наказ, а не виноситься законне та обґрунтоване рішення. Якщо відповідач не подає заперечення, то в текст рішення «переписуються» вимоги позовної заяви, а заперечення з'являються вже в апеляційній скарзі» [34, с. 10].

Досить дискусійним у науці цивільного процесуального права є питання про відсутність можливості касаційного оскарження рішення у малозначних справах (п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України).

Так, більшість вчених позитивно сприймає таку практику, посилаючись на Рекомендацію № R (95) 5 Комітету Міністрів Ради Європи від 07.02.1995 р., яка рекомендує державам-членам вживати заходи щодо визначення кола питань, які виключаються з права на апеляцію та касацію, щодо попередження будь-яких зловживань системою оскарження. Відповідно до частини «с» статті 7 цієї Рекомендації, скарги до суду третьої інстанції мають передусім подаватися щодо тих справ, які заслуговують на третій судовий розгляд, наприклад справ, які розвиватимуть право або сприятимуть однаковому тлумаченню закону. Вони також можуть бути обмежені скаргами у тих справах, де питання права мають

значення для широкого загалу. Від особи, яка подає скаргу, слід вимагати обґрунтування причин, з яких її справа сприятиме досягненню таких цілей [6].

В обґрунтування доцільності неможливості оскарження рішень у малозначних спорах покладається також принцип правової визначеності *res judicata*, згідно з яким жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду лише з однією метою – домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі [44, с. 64].

Однак, ЦПК України передбачає винятки із загального правила неможливості касаційного перегляду рішень по малозначним справам (п. 2) ч. 3 ст. 389 ЦПК України):

1) фундаментальне значення правового питання для формування єдиної правозастосовної практики

Вказана підстава є цілком логічною, адже впливає із основного призначення касаційної інстанції – формування єдиної практики застосування законодавства. Категорія «фундаментальне значення...для правозастосовної практики», на нашу думку, є оціночним поняття, оскільки в процесуальному законодавстві не вироблені критерії, на підставі яких Верховний Суд оцінюватиме таке «значення».

В той же час, в ухвалі від 26.10.2018 р. Верховний Суд зазначає, що у визначенні правового питання як такого, що має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовної практики, Верховний Суд виходить з того, що таке правове питання має бути головним або основним питанням правозастосовної практики на сучасному етапі її розвитку й становлення, воно повинно мати одночасно винятково актуальне значення для її формування. Такі ознаки визначаються предметом спору, значущістю для держави й суспільства у цілому правового питання, що постало перед практикою його застосування [15].

Наприклад, Верховним Судом в ухвалі від 21.02.2019 р. при розгляді касаційної скарги на рішення Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 16.07.2018 р. в справі №191/3566/17 про стягнення заборгованості, встановлено, що зазначена справа є малозначною в силу вимог

закону, однак проаналізувавши доводи касаційної скарги дійшов до висновку, що не дивлячись на те, що справа є малозначною, оскаржувані у ній рішення підлягають перегляду в касаційному порядку, оскільки має фундаментальне значення для формування правозастосовної практики [14]. На нашу думку, така позиція Верховного Суду також повинна була бути належним чином аргументована та мотивована.

2) позбавлення можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи

У Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься лише одна справа, коли було застосовано цю підставу відкриття касаційного провадження. Так, Верховний Суд 27.08.2018 р. відкрив касаційне провадження у справі про відшкодування шкоди в порядку регресу на тій підставі, що заявник посилався на те, що до нього поданий позов про відшкодування майнової шкоди в іншій справі за № 701/107/18-ц, провадження в якій зупинено до вирішення спору у даній справі. У разі відмови відкриття касаційного провадження, заявник буде позбавлений можливості спростовувати обставини встановлені у даній справі при розгляді судом справи [16].

3) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу

У ЦПК України, як у інших законодавчих актах не розкривається поняття «значний суспільний інтерес» та «виняткове значення для учасника справи», що означає оціночність та суб'єктивність цього поняття. Верховний Суд кожного разу у випадку звернення особи з касаційною скаргою, посилаючись на цю підставу, повинен з урахуванням конкретних обставин справи робити висновок про наявність або відсутність суспільного інтересу та виняткового значення справи для сторони на підставі власного переконання.

Так, ухвалою Верховного Суду у справі про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки від 11.07.2018 р. відкрито касаційне провадження, оскільки справа хоч і є малозначною, однак становить суспільний

інтерес [13]. При цьому, тексті ухвали не зазначається в чому саме такий суспільний інтерес полягає.

Застосування критерію «винятковості справи» є індивідуальним у кожній справі, а тому охопити всі можливі випадки є об'єктивно неможливим. Серед практики Верховного Суду зустрічається обґрунтування «винятковості» через такі фактори як характер грошових коштів, що підлягають стягненню (заробітна плата, як основне джерело доходів особи та членів її сім'ї; шкода, заподіяна ушкодженням здоров'я при ліквідації ядерної аварії на ЧАЕС; перерахунок пенсійних виплат та ін.), особливості предмету спору (звернення стягнення на предмет іпотеки, який є єдиним житлом особи) тощо [53, с. 143].

Варто зазначити, що аналіз практики Верховного Суду показує, що в деяких випадках відкривається касаційне провадження і на підставах, які не зазначені у ч. 2 ст. 389 ЦПК України. Так, 17.08.2018 р. Верховний Суд відкрив касаційне провадження у справі про стягнення інфляційних втрат, яка хоч і є малозначною, однак враховуючи, що справу розглянуто неповноважним складом апеляційного суду, прийняв доводи заявника з посиланням на ч. 2 ст. 389 ЦПК України [16].

Однак, не дивлячись на вищенаведене, Верховному Суду при прийнятті рішення про відкриття або відмову у відкритті касаційного провадження у малозначних спорах з підстав, які наведені у п. 2) ч. 3 ст. 389 ЦПК України, у тексті ухвали варто обґрунтовувати свої доводи, які покладені в основу прийняття такого рішення. Наприклад, якщо справа підлягає касаційному перегляду як така, що становить значний суспільний інтерес або виняткове значення для учасника справи, то доцільно вказувати в чому саме такий інтерес проявляється, як прийняте рішення може вплинути на суспільні відносини. Це має важливе практичне значення, адже в основному Верховний Суд не обґрунтовує застосування зазначених підстав, а робить лише посилання на норму ЦПК України. На нашу думку, така конкретизація в ухвалах суду касаційної інстанції дозволила б виробити єдину методику, критерії та практику застосування ч. 3 ст. 389 ЦПК України.

Аналіз зазначених підстав та практики застосування законодавства Верховним Судом дозволяє дійти до висновку, що за загальним правилом малозначні справи не підлягають касаційному оскарженню, однак чинний ЦПК України передбачає винятки з цього правила, що передбачені ч. 2 ст. 389 ЦПК України, де наведений вичерпний перелік підстав для відкриття касаційного провадження. Проте, в практиці існують випадки, коли Верховний Суд, посилаючись на цю норму ЦПК України відкривав касаційне провадження й з інших, не передбачених нею, підстав. Крім того, слід акцентувати, що касаційному оскарженню не підлягають судові рішення у малозначних спорах, однак вказане не означає неможливість касаційного перегляду інших справ, крім малозначних, які були розглянуті у порядку спрощеного провадження (ч. 1 ст. 274 ЦПК України). Тобто, логічно впливає, що головним критерієм, за яким встановлюється неможливість касаційного оскарження деяких справ, розглянутих у порядку спрощеного провадження, є їх невелика ціна позову.

Існування в законодавстві «касаційних фільтрів», у тому числі за ознакою малозначності справи не слід розглядати як обмеження у доступі до правосуддя. Вказаний механізм, на думку О. І. Попова, навпаки переслідує мету розвантаження суду касаційної інстанції та прискорення розгляду окремих категорій справ в межах інстанційних циклів цивільного судочинства [53, с. 145].

Так само, як апеляційний та касаційний розгляд, перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється (якщо це суд першої інстанції) за правилами спрощеного позовного провадження, однак з повідомленням учасників справи (ч. 2 ст. 429 ЦПК України).

З урахуванням зазначеного, виникає питання: чому перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку здійснюється без повідомлення сторін, а у разі перегляду рішення, прийнятого за правилами спрощеного провадження з повідомленням? Адже під час розгляду апеляційної або касаційної скарги важливим є забезпечення стороні змоги надати пояснення у справі, заслухати усні показання та оцінити на підставі цього обставини справи.

Таким чином за результатами дослідження питання про перегляд судових рішень, ухвалених в порядку спрощеного провадження можна зробити такі висновки. При апеляційному або касаційному оскарженні таких судових рішень застосовується загальний порядок перегляду справи в судах апеляційної або касаційної інстанції. Водночас, враховуючи специфіку спрощеного позовного провадження та особливий порядок розгляду справ за правилами цього провадження, у відповідних нормах ЦПК України, які присвячені регулюванню перегляду судових рішень, встановлюються винятки із загальних правил, які застосовуються при перегляді рішення, ухваленого у порядку спрощеного провадження. Аналіз практики судів апеляційної та касаційної інстанції дозволив констатувати відсутність єдиної практики перегляду таких рішень, невірне та неоднозначне застосування вказаними судами норм ЦПК України, в тому числі, у зв'язку із наявністю значної кількості оціночних понять.

2.5. Перспективи удосконалення розгляду справ у порядку спрощеного провадження в контексті реформування цивільних процесуальних правовідносин

В Україні досі триває реформування судової системи. Така реформа покликана викоренити із державно-правового життя суспільства такі кризові явища, як: недовіра до судової влади, не дивлячись на запровадження спрощеного порядку завантаженість суддів, низька поінформованість населення про засоби та способи захисту свої прав у судах тощо.

В аспекті зазначеного варто зупинитися на теоретико-правовому аналізі перспективних шляхів удосконалення розгляду справ у порядку спрощеного провадження за умов реформування цивільних процесуальних відносин.

Загальний стан понятійного апарату ЦПК України є недосконалим, а його неоднозначність дозволяє використовувати поняття з різною правовою метою і не завжди вона є правомірною [65, с. 189].

Оціночні поняття у ЦПК України призводять до неоднакового застосування судами норм процесуального права, що суперечить засадам правової визначеності.

Помилки у судовому застосуванні правових норм з оціночними поняттями знижують авторитет судової влади, зумовлюють неоднорідність судової практики та правову невизначеність. У комплексі це знижує якість правосуддя, збільшує кількість скасованих рішень, зростання кількості апеляційних та касаційних скарг, перевантаження судів вищих інстанцій та має інші негативні наслідки [62, с. 36].

Зокрема йдеться про такі оціночні поняття в контексті розгляду справи за правилами спрощеного провадження, як: «малозначні справи» (п. 1 ч. 4 ст. 19, п. 1 ч. 1 ст. 274 ЦПК України), «справи незначної складності» (п. 4 ч. 4 ст. 19, п. 2 ч. 6 ст. 19), «розумний строк» (ч. 1 ст. 275 ЦПК України), «значний суспільний інтерес» (п. 7 ч. 3 ст. 274 ЦПК України, п. (в) ч. 3 ст. 389 ЦПК України), «виняткове значення для учасника справи» (пп. (в) п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України), «фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики» (пп. (а) п. 2 ст. 389 ЦПК України).

Загальні вимоги дотримання юридичної техніки у тексті законодавчих актів вимагають не лише мінімізацію використання неоднозначних понять та термінів, а також викладення змісту тексту таким чином, щоб всі слова та дефініції: а) інтерпретувалися однаково та б) унеможливлювали двозначне тлумачення.

Так, не сприяє однозначному розумінню ч. 5 ст. 275 ЦПК України в аспекті прийнятого рішення суду у разі коли позивач збільшує розмір позовних вимог або змінює предмет позову, внаслідок чого справу неможливо розглянути за правилами спрощеного провадження. У вказаній нормі суду надається альтернатива: або відмовити у розгляді справи за правилами спрощеного провадження або постановити ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження [8]. В точки зору процесуального права вказана альтернатива є недоречною, оскільки, на нашу думку, відмова в цьому контексті розуміється як усвідомлене рішення суді (не як документу) на підставі

співставлення розміру позовних вимог та предмету позову про неможливість подальшого розгляду справи за правилами спрощеного провадження, а постановлення ухвали – це процесуальне оформлення такого рішення. Отже, доцільно внести зміни до ч. 5 ст. 275 й замінити сполучник «або» на сполучник «та».

В попередніх розділах було з'ясовано, що суди неоднозначно тлумачать вказані поняття, що не сприяє підвищенню якості правосуддя в Україні та формуванню уніфікованої практики застосування цивільного процесуального законодавства.

Як засвідчив аналіз судової практики застосування положень щодо розгляду справ у порядку спрощеного провадження, Верховний Суд при вирішенні питання про відкриття касаційного провадження у справі, яка була розглянута за правилами спрощеного провадження, посилаючись на п 2. ч. 3 ст. 389 ЦПК України (підстави перегляду судових рішень у малозначних справах), у відповідних ухвалях не наводять обґрунтування застосування цих підстав, не розкривають їх змістовний аспект, а лише констатують наявність такої підстави. В умовах реформування цивільних процесуальних відносин це є неприпустимим, адже Верховний Суд – взірець юридичної мудрості, який має забезпечити в Україні єдність та сталість судової практики, оскільки на положення, зазначені в його рішеннях, посилаються суди нижчих інстанцій.

Розгляд справ у порядку спрощеного провадження крізь призму юридичних гарантій процесуальних гарантій сторін судового процесу не можна вважати досконалим. Так, текстуальний аналіз ЦПК України надає можливість подати заяву із запереченнями щодо розгляду справи за правилами спрощеного провадження виключно відповідачеві, що порушує принцип юридичної рівності позивача і відповідача у забезпеченні їх процесуальних прав.

Як було раніше акцентовано, для цього виду провадження характерна наявність оціночних категорій та суджень, наприклад, поняття «справи незначної складності» як одна із підстав відкриття провадження й призначення розгляду справи за спрощеним порядком. Ідентифікувавши справу як таку, що є

«незначною» у позивача фактично відсутня процесуальна можливість оскаржити це рішення до цього ж суду або до суду вищої інстанції, оскільки ЦПК України не передбачає можливості позивача надавати заперечення проти розгляду справи у порядку спрощеного провадження, адже якщо особа звертається до суду із заявою про захист її прав, то очевидно, що для неї справа має «велике» значення. Вважаємо, що зазначене нововведення дозволить не лише всебічно забезпечити права позивача, але й запобігти випадкам помилкового віднесення судом справ до категорії малозначних. При цьому, не слід плутати зазначену обставину з випадками, коли позивач збільшує розмір позовних вимог або змінює предмет позову, що унеможливорює подальший розвиток справи за правилами спрощеного провадження. В такому випадку суд на підставі ч. 5 ст. 274 ЦПК України переходить до загального позовного провадження.

Окрім того, й практика застосування цивільного процесуального законодавства засвідчує юридичну можливість звернення із таким клопотанням позивача. Наприклад, 29.01.2019 р. до Червонозаводського районного суду м. Харкова звернувся представник позивача із клопотанням, в якому заперечує проти розгляду в порядку спрощеного позовного провадження та для повного і всебічного з'ясування обставин справи просив замінити судові засідання для розгляду справи по суті за правилами спрощеного провадження на судові засідання з викликом сторін. В результаті суд відкрив загальне позовне провадження та призначив підготовче засідання [25].

Потребує удосконалення й процедура апеляційного оскарження рішень, прийнятих в порядку спрощеного провадження. В контексті реформування цивільних процесуальних відносин забезпечення реалізації права на апеляційне оскарження вимагає розширення процесуальних можливостей сторін оскаржити рішення суду першої інстанції, враховуючи специфіку спрощеного позовного провадження. Саме тому вбачається за доцільне надати позивачу право оскаржити ухвалу суду про відмову у відкритті спрощеного провадження за його клопотанням у тому випадку, коли суд призначає розгляд справи у порядку

загального позовного провадження, але якщо є всі підстави розглянути справу за правилами спрощеного провадження.

У науковій літературі висловлюються окремі пропозиції, що визначають перспективи удосконалення розгляду справи за правилами спрощеного провадження. Однак, не всі такі пропозиції можна підтримати.

Наприклад, не зовсім можна підтримати запропоновану у науковій літературі можливість суду в разі необхідності викликати учасників справи для вирішення процесуальних питань щодо підготовки справи до розгляду по суті, а фактично провести підготовче засідання [63, с. 89]. За умов введення можливості проведення підготовчого засідання є всі передумови недотримання процесуальних строків розгляду справ за правилами спрощеного провадження, виникнення ускладненості процедури, яка за ЦПК України має бути навпаки полегшеною. Юридична сутність спрощеного провадження як раз і полягає у тому, що справа не викликає у суду будь-яких складнощів у її вирішенні, саме тому особливості розгляду справи за правилами спрощеного провадження виведені в окрему главу 10 Розділу III ЦПК України. Дійсно, під час дослідження доказів і письмових пояснень, викладених у матеріалах провадження в судді може виникнути необхідність уточнити деякі данні, однак варто створити інший механізм врегулювання такої ситуації або використати процедуру проведення судового засідання із викликом сторін.

Вважаємо, що вищенаведені напрями удосконалення механізму розгляду справи за правилами спрощеного провадження значним чином покращить практику застосування судами норм цивільного процесуального законодавства.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Впровадження інституту спрощеного позовного провадження стало наслідком проведення судової реформи на теренах України, що спрямована на імплементацію провідних європейських та міжнародних стандартів правосуддя. У процесі дослідження було встановлено, що виокремлення в структурі позовного провадження такого його виду як спрощене має низку переваг як для суду (оптимізація процесуального часу, можливість зосередити процесуальні зусилля на вирішенні більш складних за характером та обсягом справ, зниження навантаження суддів), так і для сторін у цивільному судочинстві (скорочення фінансових витрат, підвищення доступності до правосуддя, швидкість прийняття рішення у справі).

Дослідження юридичної природи спрощеного провадження дозволило зробити висновок, що воно є альтернативним засобом вирішення справи у загальному позовному провадженні, яке вимагає наявності більшої кількості процесуальних дій, вчинення яких з огляду на специфіку тих справ, що можуть розглядатися у порядку спрощеного провадження, не є процесуально необхідним.

Специфіка справ, які підлягають розгляду у порядку спрощеного провадження полягає в тому, що ці справи передбачають невелику ціну позову, відсутність необхідності доказування у справі, а також виклику свідків, залучення експертів та інших суб'єктів цивільного процесу. Тобто, вимоги, які зазначені у позовній заяві для суду є очевидними та їх задоволення або відхилення не викликає труднощів. Сутність спрощеного позовного провадження полягає, передусім, в процесуальній економії часу та матеріальних витрат на вирішення справи, з одночасним дотриманням всіх фундаментальних принципів цивільного процесу.

Вдосконалення чинного законодавства в сфері правового регулювання спрощеного провадження вимагає дослідження його особливостей не лише на національному рівні, але й вивчення міжнародного досвіду. В процесі дослідження було встановлено, що процедура розгляду справ за правилами

спрощеного провадження зводиться до двох тенденцій: а) загальноєвропейський порядок розгляду малозначних спорів; 2) національний рівень спрощення судового процесу, який не обов'язково зводиться до розгляду малозначних справ, але й охоплює більш широкий підхід.

Підстави застосування спрощеного провадження можна охарактеризувати як об'єктивні закономірності та життєві явища, з якими цивільне процесуальне законодавство пов'язує реалізацію механізму застосування розгляду справи у порядку спрощеного провадження. Такі підстави класифікуються на дві групи: 1) ті, перелік яких передбачений ЦПК України і суд за їх наявності обов'язково розглядає справу за правилами спрощеного провадження; 2) ті, віднесення яких до такого розгляду належить до компетенції суду на підставі врахування певних критеріїв.

Особливу увагу приділено характеристиці поняття «малозначні справи», та акцентовано на тому, що при тлумаченні цього поняття має враховуватися лише матеріальний критерій (ціна позову), але ніяк не відносини немайнового характеру, які для сторони ніколи не є малозначними. Крім того, законодавець непослідовно підходить до віднесення тих чи інших справ до переліку таких, що можуть бути розглянуті за правилами спрощеного провадження. Йдеться про трудові та сімейні права, деякі види з яких за своєю складністю не можуть розглядатися у спрощеному провадженні.

Процесуальний порядок розгляду справ за правилами спрощеного позовного провадження має такі особливості: 1) обмежений строк розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження; 2) суд вирішує питання про розгляд справи у порядку спрощеного провадження в ухвалі про відкриття провадження; 3) за загальним правилом розгляд справи у порядку спрощеного провадження здійснюється без повідомлення сторін; 4) не проводиться підготовче судові засідання; 5) не проводяться судові дебати.

Розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження жодним чином не повинен зменшувати або звужувати права та інтереси суб'єктів цивільного процесу. Вихідним положенням, яке визначає процесуальний статус

суб'єктів при застосуванні правил спрощеного провадження є ст. 279 ЦПК України, яка визначає поширення правил для загального позовного провадження до розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження, однак з урахуванням особливостей, що встановлені для цього виду провадження. Аналіз положень ЦПК України дав змогу зазначити, що процесуальний статус сторін у спрощеному провадженні хоча й є рівним, однак передбачає виключне поширення деяких прав лише на одну із сторін.

Чинний ЦПК України передбачає можливість учасника справи ініціювати перегляд рішень, які ухвалені в порядку спрощеного провадження, однак із урахуванням особливостей цього виду провадження. Особливості цього виду провадження зумовлюють обмеження касаційного оскарження прийнятих рішень. Водночас, слід погодитися з тими науковцями, які позитивно сприймають таке обмеження, оскільки найчастіше на практиці сторона процесу зловживає своїми правами, намагається досягти перегляду судового рішення на її користь, що суперечить функціональному призначенню Верховного Суду – формування єдиної практики застосування норм права.

На підставі проведених досліджень сформовано такі пропозиції щодо вдосконалення законодавства:

1. Сформувати у діяльності Верховного Суду єдину практику застосування таких оціночних понять, які виникають при розгляді справи у порядку спрощеного провадження, як: «малозначні справи», «справи незначної складності», «значний суспільний інтерес», «фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики».

2. Доповнити ч. 2 ст. 49 ЦПК України пунктом 2-1 та викласти його такій редакції:

«Крім прав та обов'язків, визначених у статті 43 цього Кодексу:

...

- 2-1) позивач має право подати клопотання про заперечення розгляду справи за правилами спрощеного провадження у разі про відкриття провадження не за його заявою, а імперативно судом.»

3. Внести зміни до ч. 5 ст. 274 ЦПК України та викласти її в такій редакції:

«Суд відмовляє у розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження та постановляє ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, якщо після прийняття судом до розгляду заяви позивача про збільшення розміру позовних вимог або зміни предмета позову відповідна справа не може бути розглянута за правилами спрощеного позовного провадження.»

Внести зміни до ч. 1 ст. 353 ЦПК України та доповнити її п. 42:

«1. Окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо:

1) відмови у видачі судового наказу;

...

42) відмови у відкритті провадження за правилами спрощеного позовного провадження.»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.2018 р. Відомості Верховної Ради України. 1996 р. № 30. Ст. 141.
2. Рекомендація № R (2004) 6 Комітет міністрів Ради Європи державам-членам щодо вдосконалення національних засобів правового захисту : Міжнародний документ від 12.05.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_718 (дата звернення 21.02.2019).
3. Рекомендація № R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя: Міжнародний документ від 14.05.1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_133 (дата звернення 20.02.2019).
4. Рекомендація № R (84)5 Комітету міністрів державам-членам стосовно принципів цивільного судочинства, спрямованих на удосконалення судової системи: Міжнародний документ від 28.02.1984 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_126 (дата звернення 20.02.2019).
5. Рекомендація № R (86) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах: Міжнародний документ від 16.09.1986 р. URL: http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/pd07072014_5.pdf (дата звернення 21.02.2019).
6. Рекомендація R (95) 5 Комітету міністрів державам-членам щодо введення в дію та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних і торговельним справам: Міжнародний документ від 07.02.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_153/card6#Public (дата звернення 04.03.2019).
7. Regulation (EU) 2015/2421 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2015 amending Regulation (EC) No 861/2007 establishing a European Small Claims Procedure and Regulation (EC) No 1896/2006 creating a European order for payment procedure. Official Journal of the European Union. 2015. L 341. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2015/2421/oj> (дата звернення 26.02.2019).

8. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Офіційний вісник України* від 07.05.2004 р. № 16. Стор. 11. Ст.1088.
9. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Стор. 5. Ст. 436.
10. Рішення Ковпаківського районного суду м. Суми від 02.11.2018 по справі № 592/11315/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77611707>. (дата звернення 01.03.2019).
11. Ухвала Баранівського районного суду Житомирської області у справі №273/911/18 від 11.09.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76354573> (дата звернення 02.03.2019).
12. Ухвала Броварського міськрайонного суду Київської області у справі № 361/5617/18 від 22.10.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77299493> (дата звернення 01.03.2019).
13. Ухвала Верховного Суду у справі № 163/3008/17-ц від 11.07.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75498166> (дата звернення 03.03.2019).
14. Ухвала Верховного Суду у справі № 191/3566/17 від 21.02.2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80036529> (дата звернення 03.03.2019).
15. Ухвала Верховного Суду у справі № 522/537/18 від 26.10.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77473686> (дата звернення 03.03.2019).
16. Ухвала Верховного Суду у справі № 601/2120/17 від 17.08.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76350781> (дата звернення 03.03.2019).
17. Ухвала Верховного Суду у справі №701/167/18-ц від 27.08.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76166463> (дата звернення 03.03.2019).
18. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва у справі № 755/18910/18 від 04.02.2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79025894> (дата звернення 02.03.2019).

19. Ухвала Житомирського районного суду Житомирської області у справі № 278/2915/18 від 22.10.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77361671> (дата звернення 01.03.2019).

20. Ухвала Липовецького районного суду Вінницької області у справі № 136/1768/18 від 17.09.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76503976> (дата звернення 01.03.2019).

21. Ухвала Печерського районного суду м. Києва у справі « 757/20839/18-ц від 26.06.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74967695> (дата звернення 02.03.2019).

22. Ухвала Подільського районного суду м, Києва у справі № 758/2931/18 від 04.12.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78341755> (дата звернення 02.03.2019).

23. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва у справі № 760/21340/18 від 27.08.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76180844> (дата звернення 28.02.2019).

24. Ухвала Суворівського районного суду м. Одеси у справі № 523/17769/18 від 04.02.2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79666552> (дата звернення 02.02.2019).

25. Ухвала Червонозаводського районного суду м. Харкова у справі № 646/9092/18 від 29.01.2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79711212> (дата звернення 04.03.2019).

26. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 761/37838/17 від 05.07.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75291316> (дата звернення 28.02.2019).

27. Ахмач Г. М. Деякі аспекти новелізації наказного провадження. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С. 323-328.

28. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: автореф. дис ... д-ра юрид. наук за спеціальністю 12.00.03. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2011. 36 с.

29. Бобрик В. І. Дискурс про критерії розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матеріали II міжнар. наук.-прак. конф. (м. Чернівці, 18-19 жовт. 2018 р.). Чернівці, 2018. С. 97-99.
30. Боева О. С. Недоліки Цивільного процесуального кодексу України в аспекті судового захисту трудових прав. *Судова апеляція*. 2018. № 1 (50). С. 49-56.
31. Васильєв С.В. Порівняльний цивільний процес: підручник / за заг. ред. С. В. Васильєва. Київ: Алерта, 2015. 352 с.
32. Васильєва-Шаламова Ж. В. Деякі питання розгляду справ у порядку спрощеного провадження. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення*: матеріали міжнар. наук.-прак. конф. (м. Київ, 23-24 лист. 2018 р.). Київ: Дакор, 2018. С. 20-25.
33. Грибанов Ю. Ю. Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное исследование правовых систем России и Германии: дис. ... канд. юрид. наук по специальности 12.00.15. Кемеровский гос. ун-т., Кемерово, 2007. 235 с.
34. Грушицький А. Розгляд «по-спрощеному». *Закон і бізнес*. 2018. № 37 (1387). URL: <https://zib.com.ua/ua/134471-koli-spravi-neznachnoi-skladnoschi-stayut-maloznachnimi.html> (дата звернення 28.02.2019).
35. Гусаров К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядкух : монографія. Харків, 2010. 352 с.
36. Зуб О.Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 131. С. 62-70.
37. Ізарова І. О. Реформа цивільного процесу в Україні: новели позовного провадження. *Право України*. 2017. № 8. С. 33-44.
38. Ізарова І. О. Реформи цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991-2017. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 лип. 2017 р.). Київ, 2017. С. 18-36.

39. Ізарова І.О. Спрощене позовне провадження цивільного судочинства: новела українського законодавства. *Проблеми законодавчого регулювання порядку розробки та прийняття нормативно-правових актів*: тези доповідей та повідомлень учасників III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 2-3 листопада 2017 року). Харків: Право, 2017. С. 214-217.
40. Коваленко А.В. Цивільний процес (загальна частина) : навч. посіб. Дніпро, 2017. 192 с.
41. Колісник О. В. Проблеми визначення малозначності справ. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення*: матеріали міжнар. наук.-прак. конф. (м. Київ, 23-24 лист. 2018 р.). Київ: Дакор, 2018. С. 46-51.
42. Короед С. О. Спрощення судових процедур як окремий напрям оптимізації цивільного процесу України. *Держава і право*. 2012. Вип. 57. С. 345-349.
43. Косьмій Л. Р. Судовий розгляд індивідуальних трудових спорів у порядку спрощеного провадження. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 89-91.
44. Кравцов С. О. Деякі практичні аспекти розгляду малозначних спорів. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення*: матеріали міжнар. наук.-прак. конф. (м. Київ, 23-24 лист. 2018 р.). Київ: Дакор, 2018. С. 63-68.
45. Крымский Д. И. Упрощенные производства в гражданском процессе зарубежных стран: автореф. дис. ... канд. юрид. наук по специальности 12.00.15. Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Москва, 2011. 26 с.
46. Крымский Д. Организация упрощенных производств в гражданском процессе зарубежных стран. *Труды по сравнительному праву молодых исследователей*. 2008. Вып. 1. URL: <https://www.hse.ru/data/2009/10/30/1228467900/Студальманах1-2008.pdf> (дата звернення 26.02.2019).

47. Лаврович Д. С., Грига В. В. Сутність та особливості спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві, 2018. № 12 (64). С. 186-190.

48. Маруніч Г. І. Затягування цивільного процесу: сутність, правові наслідки та способи запобігання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.03. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. 20 с.

49. Маруніч Г. Порівняльно-правовий аналіз механізмів запобігання затягуванню цивільного процесу за законодавством зарубіжних країн. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2018. № 5 (33). С. 126 – 134.

50. Панич Н. Малозначні справи згідно ч. 6 ст. 16 ЦПК України у порівнянні з §495а ЦПК Німеччини і ч. 1 ст. 2 Регламенту (ЄС) № 861/2007: чи вдалась реформа? *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення*: матеріали міжнар. наук.-прак. конф. (м. Київ, 23-24 лист. 2018 р.). Київ: Дакор, 2018. С. 120-133.

51. Полюк Ю. І. Деякі зміни цивільного процесуального законодавства щодо реалізації права на звернення до суду за захистом: порівняльно-правовий аспект. *Форум права*. 2018. № 2. С.98-108.

52. Помазанов А. В. Малозначність справ у цивільному процесі України. *Право і суспільство*. 2018. № 1. Частина 2. С. 80-86.

53. Попов О. І. Малозначність справи як процесуальний фільтр доступу до суду касаційної інстанції: окремі питання судової практики. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення*: матеріали міжнар. наук.-прак. конф. (м. Київ, 23-24 лист. 2018 р.). Київ: Дакор, 2018. С. 134-147.

54. Сакара Н. Ю. Право на касаційне оскарження судових рішень у малозначних справах: проблеми законодавчого регулювання. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення*: матеріали міжнар. наук.-прак. конф. (м. Київ, 23-24 лист. 2018 р.). Київ: Дакор, 2018. С. 161-171.

55. Сакара Н.Ю. Спрощене позовне провадження як новела цивільного процесуального права. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків, 2018. URL:

http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/62.pdf. (дата звернення 25.02.2019).

56. Самокиш В. П. Особливості розгляду трудових спорів за новим Цивільним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 6. Том 1. С. 142-145.

57. Сивак Н. В. Упрощенное производство в арбитражном процессе: монографія. Москва, 2014. 130 с.

58. Тітов М. Ю., Коротенко Т. Ф. Спрощене позовне провадження: новий досвід. Узагальнення судової практики на прикладі Оболонського районного суду м. Києва. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення: матеріали міжнар. наук.-прак. конф.* (м. Київ, 23-24 лист. 2018 р.). Київ: Дакор, 2018. С. 172-186.

59. Ткачук О. С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект: дис ... д-ра юрид. наук за спеціальністю 12.00.03. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Харків, 2016 . 547 с.

60. Ткачук О. Спрощене провадження – новела цивільного процесу: правова природа, ознаки, процедура. *Право України*. 2017. № 8. С. 45-56.

61. Ткачук О. Сучасні проблеми і напрямки спрощення судових процедур у цивільному судочинстві України. *Підприємство, господарство і право*. 2016. № 5. С. 19-24.

62. Турчин-Кукаріна І. В. Цивільно-процесуальне оціночне поняття «загальновідомі обставини» та його застосування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 3 (25). С. 35-41.

63. Угриновська О., Гембара Г. Спрощене позовне провадження: законодавча регламентація та проблеми судової практики. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 12. С. 85-89.

64. Федосєєва Т. Р. Правова визначеність як запорука належного розгляду малозначних спорів. *Малозначні спори: європейський та український досвід*

вирішення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-24 лист. 2018 р.). Київ: Дакор, 2018. С.193-198.

65. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Спрощене позовне провадження в цивільному судочинстві: проблемні питання законодавчої регламентації і практики. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.). Чернівці, 2018. С. 185-192.

66. Циркуненко О. В. Особливості розгляду цивільних справ у порядку спрощеного позовного провадження. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія «Право». 2018. Вип. 28. С. 77-84.

67. Швецова Л. А. Проблемні питання розгляду малозначних справ судами. *Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-24 лист. 2018 р.). Київ: Дакор, 2018. С. 203-216.

68. Commission staff working document executive summary of the impact assessment Accompanying the document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council establishing a European Small Claims Procedure and Regulation (EC) No 1896/2006 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 creating a European order for payment procedure. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013SC0460> (дата звернення 21.02.2019).

69. Ehud Brosh. Cutting Corners or Enhancing Efficiency? Simplified Procedures and the Israeli Quest to Speed Up Justice. *Erasmus Law Review, Vol. 8, No. 4, 2015*. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2771647 (дата звернення 27.02.2019).

70. Fast-Tracking the Resolution of Minor Disputes: Experience from EU Member States. Harley, Georgia. World Bank. 2017. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/670181487131729316/pdf/112769-REVISED-Fast-Tracking-the-Resolution-en.pdf> (дата звернення 26.02.2019).

71. Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on the application of Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council establishing a European Small Claims Procedure. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0795:FIN:EN:PDF> (дата звернення 26.02.2019).

72. Yulin Fu. Small claim summary procedure in China. *Brics Law Journal*. 2014. URL: <https://www.bricslawjournal.com/jour/article/view/7/8> (дата звернення 27.02.2019).